

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

הלקד'

אדר א' - תשע"ו

”שערי תשובה”

יוצא לאור ע”י ארגון ”ארחות ישר”
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר”ח קניבסקי שליט”א

יו”ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון ”ארחות ישר”

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון ”ארחות ישר”
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
”ארחות ישר”.

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח”ו.

יוצא לאור לזכוי הרבים
לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל
מופלאה ומופלגת במדות טובות
ובמאור פנים לכל אדם
מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים
ומעשים טובים לכלל ולפרט
מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה
בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל
אשת חבר לרבינו מורה דרכנו
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
בטח בה לב בעלה ושילל לא יחסר
שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש
חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב
עליה אנו קוראים את המקראות
עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה
אוי מי יתן לנו תמורתה
זכותה תגן עלינו
תנצב"ה

חוברת זו הוקדשה

לטובת נשמת

היקר באדם
גומל חסד ומאיר פנים לבריות

ר' **שמואל ב"ר אברהם בצ'יוב** ז"ל

נלב"ע

אור ליום השישי ערש"ק בשלח
י"ב בשבט תשע"ו

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

אמן

תוכן העניינים

פתח דבר

10

השער השני |

להורות הדרכים שיתעורר האדם בהן לשוב אל השם | אות יד - לד

13

פעילות הארגון

69

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה לכ' חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים לנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזדרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"

בגיל ורעדה עומדים לנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חייו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי "הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א", ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפי סעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווי הנצחי שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמינו המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

סדר הלימוד היומי

שבוע א' יום א' כ"ח בשבט - יום ה' ב' באדר א'..... (פ' תרומה)

שבוע ב' יום א' ה' באדר א' - יום ה' ט' באדר א'..... (פ' תצוה)

שבוע ג' יום א' י"ב באדר א' - יום ה' ט"ז באדר א'.. (פ' כיתשא)

שבוע ד' יום א' י"ט באדר א' - יום ה' כ"ג באדר א'... (פ' וקהל)

לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חבורות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

א. בעשרת ימי תשובה. ברמ"א או"ח (סי' תר"ג) הביא מדברי רבינו יונה ריש ברכות, וז"ל: "ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע". עכ"ד. כתב ה'משנה ברורה' (סימן תר"ג

המשך השער השני

להורות הדרגים שיתעוררו האדם בהן לשוב אל השם

יד. הדרגת החמישי, ⁽⁸⁾ בעשרת-ימי-תשובה, ¹ הירא את דבר השם, לבו ² יחיל בקרבנו, ³ בדעתו פי ⁴ כל מעשיו ⁵ כפספס נכתבים, וקצת ההיא האלהים יביא כמשפט את כל מעשה

סק"ב) בשם ה'יערות דבש' (ח"א דרוש א'), כי שבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ הם כנגד שבעת ימי שבוע, ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום; דרך משל, ביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון, וכן ביום שני וכן כל שבעה ימים. עכ"ד. עוד כתב בשם הרא"ש, שיקרא באלו הימים באגרת התשובה של רבינו יונה.

ביאורים

1. הירא את דבר ה'. מי שיש לו יראת שמים, יודע וזוכר שיש דין ומשפט בראש-השנה, וזה גורם לו בדרך הטבע [בלי שום פעולה או התאמצות מיוחדת] שיש בלבו פחד וחרדה גדולה מיום הדין. 2. יחיל. יחרד. [בספר היראה בסופו כתב רבינו: "משנכנס אלול עד מוצאי יום הכפורים יחא חרד וירא מאימת הדין"]. 3. בדעתו. בידעו. 4. כל מעשיו. שעשה במשך כל השנה. 5. כפספס נכתבים. במסכת אבות (ב, א): "וכל מעשיך בספר נכתבין". ובמסכת ר"ה (זז:): "שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים...". רש"י (שם) מבאר ששלשה ספרים אלו כתובים בהם זכרון מעשי בני-אדם.

⁶על כל נעלם ⁷אם טוב ואם רע, כי ⁸האדם נדון בראש-השנה וגזר-דין שלו נחתם ביום הכיפורים, ובעת אשר ידע האדם כי הביאו את דינו ⁹לפני מלך בשר-ודם, הלא יחרד חרדה גדולה ¹⁰וישית ¹¹עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות ¹²יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח ¹³לפתח

ביאורים

6. על כל נעלם. אפילו על השגות, שאיסורן נעלם ונסתר מהעושה אותן, מביא האלהים במשפט (רש"י חגיגה ה.). או הכוונה, לא לפי הנראה לבני האדם, רק כפי כוונת הלב הנעלם מן הבריות (מצו"ד, סוף קהלת). 7. אם טוב. אף על מעשה טוב וְשֵׁפֶט האדם באופן שנכשל במצוה, כגון הנותן צדקה לעני בפרהסיא (בגלוי לעיני כל) שמביישו ברבים, או הנותן צדקה לאשה בסתר, שבכך מביא אותה לידי חשד אע"פ שלא נתכוון לכך, או השולח לאשתו בשר שאינו מנוקד מן החלב והגידיים האסורים שבו בערבי שבתות, שאמנם כוונתו למצוה לצורך סעודת שבת, אך אינה כתיקונה, שמתוך שממהרת להכין צרכי שבת אינה נותנת לב להבחין אם הבשר מנוקד כראוי (חגיגה ה.). 8. האדם נידון בראש-השנה וגזר-דין שלו נחתם ביום-הכיפורים. היינו שבר"ה רואים את דינו אם זכאי הוא או חייב, אבל אין גזרין עליו להענישו עד יום הכיפורים (ריטב"א, יומא טז.). פירוש אחר: בר"ה נידונים וגם נפסק עונשם אלא שאפשר עוד לשנות עד יום הכיפורים (שפ"א). 9. לפני מלך בשר ודם. רבנו נתן ציור מוחשי ממשפטו של מלך בשר ודם, ומתוך כך אנו רואים כמה רחוקים אנו מן המאמנה החושית של ימים אלו ימי דין ומשפט המה (זה השער). 10. וישית. וישים. 11. עצות בנפשו. כיצד לזכות בדין. 12. יחיש מפלט לו. ימהר למצוא דרכי הצלה לנפשו. 13. לפתח ולשדר אדמתו. לפתח את האדמה בכלי המחרישה ולעבוד עבודת שדה.

ולשדר אדמתו, ¹⁴ולא יפנה דרך כרמים, ¹⁵ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצני מיד. לכן ¹⁶מה נואלו ¹⁷היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי-ערב בימים-הנוראים, ימי-הדין והמשפט, ואינם יודעים מה-יהיה משפטם, הלא ¹⁸לענות יהגה לבם ביום שידבר בם, שנאמר (שיר השירים ת, ח) ¹⁹"מה-נעשה לאחתנו ביום ²⁰שידבר-בה". וראוי לכל ורא-אלהים ²¹למעט בעסקיו ולהיות ²²רעיונו נחתים, ולקבע ביום ובלילה

ביאורים

14. ולא יפנה דרך כרמים. ולא יסור לשבילי כרמיו לבצרם. 15. ולא יתרפה. אינו מרגיש אז שום רפיון. 16. מה נואלו. כמה אוילים (מלשון שטות וטפשות) האנשים. 17. היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב. היוצאים לעסקיהם ולעבודתם [עבודה] היא מלאכה כבידה כמו עבודת השדות, ו'פעלו' כולל כל עסקיו (מלבי"ם) כהרגלם בכל השנה, כלומר, העוסקים כל היום בענינים אחרים חוץ מענין התשובה. 18. לענות יהגה לבם ביום שידובר בם. מר כלענה יהיה בלבם ביום שידונו אותם. או הכוונה, יחשבו בלבם מה לענות בבי"ד של מעלה כשידונו אותם על מעשיהם. או הכוונה, לבם יהיה נכנע ושפל בעת שידונו אותם (ראה משלי טו, כח ובמפרשים שם, וכן בספר השרשים להרד"ק). 19. מה נעשה לאחתנו. במה נוכל לעזור לנישמתנו. 20. שידובר בה. שתעמוד במשפט לפני יוצר כל. 21. למעט בעסקיו. אפילו בעסקי פרנסה שאי אפשר בלתם, בעשרת ימי תשובה צריך למעט בהם ולחפש דרכים כיצד לזכות בדין. [בסידור האריז"ל לרבי שבתאי משרקוב ז"ל הביא בשם בעל ראשית חכמה שהביא בשם הרמ"ק ז"ל, כי הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ הם כעין חול המועד, ואין לעשות בהם מלאכה אלא רק לעסוק בעסק התורה והתשובה וההתבודדות]. 22. רעיוני נחתים.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

²³עֲתִים, לְהַתְּבַרֵּךְ בְּתַדְרֵי וְלַחֲפֹשׁ

דְּרָכָיו וְלַחֲקֹר, וְלִקְרֹם אֲשֶׁמֹורוֹת,

(²) וְלַהֲתַעֲפֹק בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה

ב. ולהתעסק בדרכי התשובה. הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"א): "כשם ששוקלין עוונות אדם

זכויותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עוונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין לו עד יום הכיפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים, ואם לאו נחתם למיתה".

וב'לחם משנה' שם הקשה: "ואם תאמר, וכי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה, הא הוי מחצה על מחצה, 'ורב חסד' - מטה כלפי חסד (ר"ה יז.), כבר תירצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עוון אחד נוסף על העוונות משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה, ואם לא עשה הרי עוון אחד נוסף על העוונות". ודברי הל"מ צ"ע, דאי נימא דנחתם למיתה משום שביטל מצות עשה דתשובה, א"כ יעשה כנגד זה מצוה אחת, והרי הוא שוב בינוני ומחצה על מחצה, והדרא קושיא לדוכתה אמאי נחתם למיתה? ובאמת דברי הרמב"ם עצמם קשים, מדוע דוקא אם עשה תשובה הוא נחתם לחיים, הרי כל מצוה אחרת שיעשה יכולה להכריע את הכף

ביאורים

מחשבותיו נכנעים ונפחדים. ²³. עתים. זמנים קבועים. ²⁴. ולהפש דרכיו ולחקור. "חיפוש" - למען ידע עצם העבירות שעשה ומספרם, "חיקור" - שיחקור על עצמת חומרת כל עוון ועוונשו [ראה לעיל שער א' אות ל"ו ל"ז, ולקמן תחילת שער ג']. ²⁵. ולקרום אשמורות. להשכים קום לפנות בוקר (ראה תהלים קיט, קמח). וז"ל ה'משנה ברורה' (סי' תקפ"א סק"א): ונוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים וכו', דסוף הלילה הקב"ה שט בעוה"ו והוא עת רצון. ²⁶. בדרכי התשובה. כתב הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"ד: מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה' בבכי ותחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואינו אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו. עיי"ש.

לזכות ויהא נחתם לחיים?

ותירץ הכוכבי אור' (סי' ה) ע"פ דרשת חז"ל על הפסוק (ישעיה נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראוהו

²⁷וְכַשְׂרוֹן הַמַּעֲשֶׂה, וְלִשְׁפֹךְ שֵׁיחַ

²⁸וְלִשְׂאֵת תְּפִלָּה וְרִנָּה, וְלַחֲפִיל תַּחֲנֹה,

וְהַעֲתָ ²⁹עַת רְצוֹן וְהַתְּפִלָּה נִשְׁמַעַת

בָּהּ, כְּעִנְיַן שְׁנַאֲמַר (ישעיה מט, ח)

ה' בהיותו קרוב", אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים (ר"ה יח.), שבימים הללו הקב"ה מתקרב וממציא עצמו אל האדם על מנת שישוב בתשובה, ואם אינו עושה תשובה בשעת התקרבות זו - עונו גדול מאד, ואפילו כמה מצוות שיששה אין בכוחן להיות שקולות כנגדו, ולכן עוון זה מכריעו לכף חובה, אלא א"כ עשה תשובה, ואז הכריע את עצמו לכף זכות ונחתם לחיים.

ולמד כן מעובדא דרב (יומא פז.) שטבח אחד פגע בכבודו, ובערב יום הכפורים הלך רב אליו להתפייס עמו, ורב הונא כששמע שרב הולך אליו אמר הרי הוא הולך להורגו [שהבין שהטבח יעמוד על דעתו ולא ירצה להתפייס ויענש על כך בעונש משמים], וכך היה, שרב בא אליו וסירב הטבח להתפייס עמו, ונתזה עצם מן הבהמה שעסק בה ונתקעה בגרגרתו ומת. הרי שדוקא ההתקרבות של רב להמציא את עצמו לטבח היא שגרמה לו את העונש המר, מכיון שהקשה ערפו ועמד במרדו וסירב להתפייס על אף ההתקרבות, גדל עונו מנשוא ופגעה בו מדת הדין. עכ"ל.

ביאורים

²⁷. וכשרון המעשה. להכשיר מעשיו שיהיו ישרים ורצויים. או הכוונה, בחריצות להגיע להשגים. ²⁸. ולשאת תפילה. על שלשה דברים (ראה לעיל שער א' אות מ"א). והם: א. שיתכפרו עוונותיו. ב. שיתרצה וימצא חן בעיני ה'. ג. שיהיה לו סיעתא דשמיא בעבודת התשובה. ²⁹. עת רצון. בספר 'שם משמאל' (בעניני שבת-תשובה תרע"ד) הביא בשם אביו בעל 'אבני נזר' זצ"ל עה"פ 'דרשו ה' בהמצאו', שעשי"ת הם בבחינת "מציאה", כלומר, שיכולים להרויח בהם רווחים גדולים במעט מאמץ.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

30 "כעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך". ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ישעיה נה, ו) "דרשו יי 32 בהמצאו", אלו עשרה ימים 33 שבין ראש-השנה ליום-הכפורים (ר"ה יח, ב). ומצות-עשה מן התורה 34 להעיר אדם את רוחו (2) לחזור בתשובה ביום-הכפורים, שנאמר (ויקרא טז, ל) "מכל

ג. לחזור בתשובה ביום הכיפורים. בשו"ת בית הלוי (ח"ג דרוש ט"ו) ביאר גודל מעלת יום הכיפורים, כי הנה בחטא יש שני חלקים: א. החטא עצמו, שעליו יש עונשים ודיני שמים, וכשאדם חוזר בתשובה ומתכפר לו, כבר אין מגיעו עונש. ב. החטא גם עושה

מעלה גדולה, דמיד שנתחרט אדם ומקבל עליו לשוב ממעשיו הרעים והתודה עליהם - הקב"ה בחסדו מעביר ממנו התשוקה והנטיה שהגביר בעצמו להרע ומעבירו ממנו, דביום הכיפורים נעשים כקטן שנולד וכמו שלא חטאו כלל ומבטל מהם הכוח והנטייה לחטא שגרמו לעצמם

חטאתיכם 35 לפני יי תטהרו", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה כי יום הכפורים מכפר עם התשובה (יומא פו, א). על כן הזהירנו הקתוב שנטהר לפני השם בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום הזה 36 לטהר אותנו.

טו. הדרך הששי, 37 כל עת יבון לקראת אלהיו, כי לא ידע האדם את 38 עתו, על כן

במעשיהם", עכ"ד.

ויש מוספים עפ"י, דבאמת זהו הלשון שכתוב (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני השם תטהרו", ונאמרו כאן שני לשונות: "לכפר" ו"לטהר", ולכאורה כפרה על חטא זהו דבר מובן, אבל מה היא הטהרה? ולפי המבואר מובן היטב, כי יש כפרה על מעשה החטא עצמו, שעל ידי התשובה הוא כמו שלא עשה את המעשה, וזה על ידי תשובה לבד, ויש עוד טהרה מיוחדת של יום כיפור, שמהרת את השאיפות של הנפש, וזהו "לטהר אתכם".

ביאורים

35. לפני ה'. יום הכיפורים הוא יום שבו האדם נמצא לפני ה', כי ע"י חמשת העינויים מתנתק מכל מה שקושר אותו לעולם הפיכור והשפל (שם).
36. לטהר אותנו. מחטאותינו. 37. כל עת יבון לקראת אלהיו. תמיד יהיה במצב שבו הוא יהיה ראוי לראות פני אלוקים אם יקרא אליו (הרוצה בתשובה). 38. עתו. זמן מיתתו (כי יום המות הוא מן הדברים המכוסים מבני האדם וכמ"ש "הודיעני ה' קצי וגו'" אמר לו גזרה היא מלפני שאין

30. כעת רצון עניתיך. מוכח שבעת רצון התפלה נשמעת. 31. וביום ישועה עזרתיך. וביום שטהא צריך לישועה אעזור לך. 32. בהמצאו. בזמן שהוא מצוי לך. ומשמע שיש זמנים בהם ה' מצוי וקרוב יותר לאדם. 33. שבין ראש-השנה ליום-הכיפורים. אע"פ שר"ה ויוה"כ כלולים במנין עשרת הימים, מכל מקום כן הדרך להשתמש במלת "בין" בהקשרים כאלו (ראה "חכמת שלמה" או"ח שמה, א). 34. להעיר אדם את רוחו. לעורר את עצמו על ידי לימוד המוסר והתבוננות כדי שחזרתו בתשובה תהיה אמיתית (הרוצה בתשובה).

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

³⁹ כְּלִיּוֹתָיו יִשְׁתַּוְּנָן, ⁴⁰ וּבְצַדִּיקָהּ יִכּוֹנֵן, לְהַשִּׁיב רוּחוֹ בְטַהֲרָהּ אֶל הָאֱלֹהִים ⁴¹ אֲשֶׁר נִתְּנָה, ⁴² וַיַּחֲפֹשֶׁת דְּרָכָיו וּמַעַלְלָיו כְּכֹל יוֹם, ⁴³ יַפְקֶדֶם לְבַקְרֵיהֶם ⁴⁴ וְלִרְגָעִים יִבְחָנֵם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבַרְכָּה (שבת קנב, א) רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, ⁴⁵ שׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנַי מִיַּתְדְּךָ. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו, רַבֵּנוּ, וְכִי אָדָם יוֹדֵעַ ⁴⁶ בְּאַיּוּהַ יוֹם יָמוּת? אָמַר לָהֶם, ⁴⁷ כָּל-שֶׁכֶן, ^(ח) יָשׁוּב הַיּוֹם ⁴⁸ שֶׁמָּא יָמוּת לְמַחֵר,

ביאורים

מודיעין קצו של בשר ודם (שבת ל.). וכתב מהרש"א הטעם "שיהיה כל ימיו בתשובה... ואילו היה יודע זמן מיתתו ממש לא היה שב עד קרוב לאותו זמן"]. ³⁹. כליותיו ישתונון. יחדד עצתו ומחשבתו (ראה תהלים עג, כא). או הכוונה, ישנן בדעתו (מלשון שינון וחזרה, עי' מ"ב סי' ס"ב סק"ג). כליות - ביטוי למחשבה, כמ"ש כליות יועצות (ברכות סא.). ⁴⁰. ובצדקה יכונן. ובעשיית הישר והטוב יכין את עצמו. או הכוונה, על ידי הצדקה יחזק נכון ומתוקן (ראה ישעיה נד, יד). ⁴¹. אשר נתנה. במסכת שבת (קנב:) אמרו על הפסוק (קהלת יב, ז) "והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה" - "תנה לו כמו שנתנה לך בטהרה אף אתה בטהרה". כלומר, חזור לו את נשמתך ללא חטא כשם שנתנה לך בשעת יצירתך ללא חטא. ⁴². ויחפוש דרכיו ומעלליו. יבדוק הנהגותיו ומעשיו אם הם מתוקנים. ⁴³. יפקדם לבקרים. יפקח עליהם בכל בוקר, כלומר בכל יום. ⁴⁴. ולרגעים יבחנם. בכל רגע יבחן את מעשיו. ⁴⁵. שוב. בתשובה. ⁴⁶. באיזה יום ימות. כדי שידע מהו היום שלפני יום מיתתו, שאתה אמר לו שיעשה תשובה ביום ההוא?! ⁴⁷. כל שכן. שדברי קיימים ביתר שאת מחמת טענתכם, שכיון שאינו יודע באיזה יום ימות, ישוב בתשובה בכל יום. ⁴⁸. שמא ימות למחר. וכך יעשה כל יום מחמת אותו ספק.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

יצר טוב [שבו] על יצר הרע [שבו], לעשות עמו מלחמה (רש"י)... אם נצחו [ליצרו הרע במלחמה זז] מוטב... ואם לאו, יזכור לו יום המיתה [ובזה יתגבר עליו].

וּנְמַצְאוּ ⁴⁹ כָּל יָמָיו בְּתַשׁוּבָה. וְאָמַר (קהלת ט, ח) ⁵⁰ "כָּל-עֵת יִהְיוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים ⁵¹ וְשִׁמְךָ עַל-רֵאשֶׁךָ אֶל-יַחְסָר", לְכֵן הַבְּגָדִים מְשַׁלַּעַל ⁵² נְקִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ

ביאורים

⁴⁹. כל ימיו בתשובה. שזהו בודאי השלימות העליונה ביותר. ועוד, שאיכות תשובתו ועצמתה בכל יום תהיה כאותה תשובה שאדם עושה לפני מותו. ⁵⁰. בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ה"בגד" הוא משל לנשמה. הפסוק מזהיר: ראה שבכל עת תשאר נקייה וטהורה (מחטא) על ידי תשובה ימית תמידית (רש"י). ⁵¹. ושמן על ראשך אל יחסר. והשתדל לקיים מצוות ומעשים טובים בלי להחמיץ. ⁵². נקיות הנפש. מהמדות והתאוות שבנפש השפלה שהיא כמו לבוש לנפש השכלית (זה השער).

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

בתשובה, והשמן משל למעשים טובים ושם טוב, פענן שנאמר, ⁵³טוב שם משמן טוב (קהלת ז, א). עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה פענן הנה (קהלת רבה ט, ו) משל לאשתו של ⁵⁴מלך שהיתה מתקשטת ⁵⁵ותשם

ה. איך ידאג לבנו ויראה ורעד ויבוא בו כיום המות. יש בנותן טעם להביא כאן דברים השייכים לענינו, דברים נוראים בשם הגר"א זצ"ל שנדפסו בראש

כפוף עיניה, ובעלה ⁵⁶עובר ארחות ימים, והאמרנה לה השכנות, הלא בעלך הלך בדרך למרחוק, ועל מה זה ⁵⁷לשוא תתיפי? אמרה להם, בעלי מלך הוא, אולי ⁵⁸הפך רוח ים וקל מהרה ויבוא וימצאני והנני מקשטת! ⁵⁹ויש על האדם לשער בנפשו בהיותו ⁶⁰שאנן ושלו, ^(ה)איך ידאג

ביאורים

53. טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב (רש"י). כלומר, טוב לו לאדם שמו הטוב במעשיו הטובים, לתת חינו בעולם, יותר משמן טוב שאדם סך בו כדי להעלות חינו בעיני בני אדם, שכן מעלות רבות יש בשם טוב שאינן בשמן טוב, כמובא במדרש רבה על פסוק זה. 54. מלך. נוהג בספינה בים. 55. ותשם כפוף עיניה. כמו ותשם פוך בעיניה, והוא הכחול (רד"ק מלכים ב' ט, ל), כלומר, היתה צובעת עיניה להתיפות. 56. עובר ארחות ימים. נוסע בדרכי ימים. 57. לשוא תתיפי. כי אין ראוי לאשה להתקטט אלא עבור בעלה. 58. הפך רוח ים. תנשב רוח חזקה. 59. ויש על האדם לשער בנפשו וכו'. הוסיף בזה רבינו נקודה נפלאה, כי לא די בזה שיחשוב בסתמא על כל רגע מימי חיי שמה הוא הרגע האחרון, אלא צריך להרגיש בחושי תמיד בכל רגע ורגע אותו ההרגש שמשער שירגיש ברגע האחרון ממש (זה השער). 60. שאנן ושלו. במצבו הרוחני, ואינו נותן

ספר "דברי אמת" הדעות והמדות מהרב אלכסנדר לפידות זצ"ל, וז"ל: בעת שמוליכין את האדם מביתו לקברו או תפקחנה כל חושי ורואה מה שלא היה יכול לראות בעת חיותו ומראין לו עונשי הגיהנם ותענוגי הגן עדן, ורואה איך בלה ימיו בהבל וכל כספו וזהבו

לכבו ויראה ורעד ויבוא בו כיום המות בהיותו נכון לעלות ליתן את ⁶¹החשבון, ואיך יתודה בעת מותו פלב נשפר. וככה יעשה פל הימים, יתודה פלב ⁶²נדכה, ⁶³ויהי מורא שמים עליו.

טז. ויש על האדם ⁶⁴לחדש לו

אשר עמל עליהם הם לצנינים ולחוחים בעיניו, כי בעבורם קנה לנפשו עונשי הגיהנם גם הפסיד תענוגי הגן עדן, ויתבונן אז בשכלו הוך כמה תענוגי גן עדן הפסיד בעולם הזה, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, וכמה שעות היה בכל ימי חייו אשר הלכו בבטלה אשר בכל שעה ושעה היה יכול להרויח גן עדן בתענוגים נפלאים אשר עין לא ראתה, ומחמת גודל התשוקה אשר הוא רוצה להתעדן שם והוא אינו יכול ליכנס שם מחמת שהוא מלוכלך בצואת עוונותיו הוא מרוצה להענש בגיהנם בעונשים קשים ומרים רק לבא אח"כ לתענוגי הגן עדן. עיי"ש.

ביאורים

לבו ליום המות (הרוצה בתשובה). 61. החשבון. על מעשיו שעשה כאן בעוה"ז. 62. נדכה. נכנע. 63. ויהי מורא שמים עליו. שזכירת יום המיתה מביאה לידי יראת שמים, כמבואר במסכת ברכות (ה): "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור ליו המיתה". 64. לחדש לו מצוות. כלומר, אם יש מצוות שעדיין לא קיימן שתדל לעשותן כדי שיתקן נפשו בתרי"ג מצוות.

שערי

שער שני

תשובה

מִצוֹת כְּכֹל יוֹם, אוֹלֵי הַגֵּיעַ⁶⁵ תֹּר מוֹתוֹ וְלֹא יִחְסַר הַמִּצְוֹת
הַחֵן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנִם לְכַרְכָּה (קהלת רבה ג, כב) ⁶⁶כָּל
הַעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת סְמוּד לְמִיתָתוֹ,⁶⁷ דוֹמָה שְׁקִים⁶⁸ אֶת כָּל
הַתּוֹרָה וְלֹא הָיָה חֶסֶר אֲלֵא אוֹתָהּ מִצְוָה. וְכֹל הַעוֹשֶׂה
⁶⁹עֲבָרָה אַחַת סְמוּד לְמִיתָתוֹ, דוֹמָה⁷⁰ כְּאֵלוֹ כְּטַל כָּל הַתּוֹרָה.

יז. וַיֵּשׁ אַנְשִׁים אֲשֶׁר לֹא יִרְגִישׁוּ בְּעֵינֵי הַמָּוֶת לַעֲשׂוֹת
צְדָה לְדַרְךָ וּלְתַנְּן מַעֲשֵׂיהֶם,⁷¹ וְלֹא יַעֲלוּ עַל לִבָּם יוֹם
מוֹתָם עַד בּוֹאוֹ,⁷² וְהֵם נִמְשָׁלִים כְּפַהֲמוֹת אֲשֶׁר לֹא יִרְגִישׁוּ

ביאורים

65. תור. זמן (רש"י אסתר ב, יב). 66. כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו. והיות ואין הוא יודע זמן מותו, לכן עליו להיות עוסק בתורה ובמצוות תמיד, כדי שיהא מובטח בקיום מצוה סמוך למיתה. רבינו הוסיף שראוי לו גם להשתדל במצוות שעדיין לא קיימן כדי שלא יחסרו לו (הרוצה בתשובה). 67. דומה שקיים. נחשב הוא כמי שקיים. 68. את כל התורה וכו'. כלומר, מכיון שמת מתוך מצוה, דומה הוא כמי שלא היתה מדת צדקתו חסירה כי אם אותה מצוה והשלימה במיתתו, וזוכה לחיי העולם הבא (עפ"י מד"ר שם). לכן ישתדל אדם תמיד לקיים מצוות כדי שיהא מובטח בקיום מצוה סמוך למיתה. 69. עבירה אחת סמוך למיתתו. ולא הספיק לעשות תשובה, ומת מתוך אותו עון. 70. כאילו ביטל כל התורה כולה. כי מת מתוך עבירה. במד"ר הוסיף: דומה שלא היתה מדת רשתתו חסירה אלא אותה עבירה והשלימה במיתתו, ואבד מן העולם. 71. ולא יעלו על לבם. ואפילו הרורוי דברים לא עולים על לבם. או הכוונה, אין לבם מרגיש את יום המיתה אף שמדברים עליו בפיהם (עי' רש"י שבת לא: ד"ה זה דרכם). 72. והם נמשלים כפאמה. אשר אין להם החכמה לראות את הנולד (הרוצה בתשובה).

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

ו. מות הכהמה פעם אחת והרשעים מות ירעה בהם בכל יום. פירוש, בהמה מתה רק פעם אחת, כי מיתה אינה אלא הסתלקות החיות מגופה הגשמי אבל האדם הדבוק בתאוות העוה"ז הוא מת תדיר, גם אחר פשיטת הלבוש הגשמי, כי התאוות הדבוקות בנפש הן בחינת "גוף" שלו, והפרדת אותן התאוות מנפשו אחת לאחת - כל אחת מורגשת לו כמיתה חדשה, הרי לו מיתות הרבה זו אחר זו, ובכל פעם יש לו אימת מוות נוראה כמו במיתה בעולם הזה (מכתב מאלהיו ד' עמ' 153).

ביאורים

73. כצאן שתו נפשם לשאול. שמים את נפשם לאבדון כצאן אשר אינו מרגיש במותו הקרב ובא. 74. עד בואו פתאום. ואז כבר אין להם פנאי לשוב. 75. ירעה בהם. יאכל בהם. או הכוונה, ישלט בהם [משמעות הדבר, כי גם לאחר מות הרשעים נאלצת נפשם לשאת את עוונם, והמות שולט בה כשם שהרועה שולט בצאנן]. 76. ירעו כשן וגלעד. יאכלו תבואת הבשן והגלעד. או הכוונה, ישלטו על מחוזות הבשן והגלעד. 77. יאכל בדיו בכור מות. יכלה את צאצאיו מלאך המות [בדיו' - 'ענפיו', דהיינו בניו ובנותיו. 'בכור' - 'שר המות', כמו 'אף אני בכור אתנהו' (תהלים פט, כח). רש"י].

שערי

שער שני

תשובה

נִפְשׁ הַרְשָׁעִים, הַחֲשָׁחָתָה וְהַחֲפָסֵד יִדְבְּקוּ בָּהּ בְּכָל עֵת עַד
 אֲשֶׁר תִּשְׁחַת וְתִכְלֶה וְתֵאבֵד. "וַיִּרְדּוּ בָּם יִשְׂרָאֵל לִבְקָר",
 הַמְשִׁיל זְמַן תַּחֲתֵת-הַמַּתִּים לִבְקָר אֲשֶׁר יַעֲזֹר בּוֹ הָאָדָם
 מִשְׁנָתוֹ, וְכַעֲנִין שְׁנֵאמָר (דניאל יב, ט) "וְרַבִּים מִיְשָׁנֵי אֲדַמַּת-
 עֶפְרָיִם יִקְיִצּוּ".⁷⁸ כִּי אִזּוֹ יִרְדּוּ הַיִּשְׂרָאֵלִים בְּרִשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
 (מלאכי ג, כא) "וְעֹסֹתֶם רִשְׁעִים כִּי-יִהְיוּ אִפֶּר תַּחַת כְּפֹת
 רִגְלֵיכֶם". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָה בְּעֵנִין יוֹם-הַדִּין
⁸⁰ לְתַחֲתֵת-הַמַּתִּים (ראש השנה יז, א) לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר
 חֳדָשׁ⁸² גּוֹפֵן כֶּלֶה⁸³ וְנִשְׁמָתָן נִשְׂרָפֶת וְנַעֲשִׂים אִפֶּר⁸⁴ תַּחַת
 כְּפֹת רִגְלֵי הַצַּדִּיקִים, שְׁנֵאמָר וְעֹסֹתֶם רִשְׁעִים וְגו'. "וְצֹרֵם
 לְכַלּוֹת שְׂאוֹל",⁸⁵ "צֹרֵם" - כְּמוֹ צֹרֶתֶם, וְכֵן (הושע יג, ט)

ביאורים

78. כִּי אִזּוֹ יִרְדּוּ הַיִּשְׂרָאֵלִים בְּרִשְׁעִים. כלומר, ואז, "לבוקר" - בתחיית המתים,
 הצדיקים ישלטו על הרשעים. 79. ועסותם. וכבשתם, לשון מיעוץ (רש"י).
 80. לתחיית המתים. קודם זמן התחיה. 81. לאחר שנים עשר חודשי. לאחר
 שנידונו בגיהנם שנים עשר חודש [אין הכוונה לגיהנם שנידונים בו אחר
 המיתה, אלא קודם זמן התחיה יורדים שוב לגיהנם ונידונים בו שנים עשר
 חודש (עיין 'חסדי דוד' על התוספתא, סנהדרין פ"ג ה"א)]. 82. גופן כלה.
 כלומר אינם קמים בתחיית המתים. 83. ונשמאתן נשרפת. תתבטל יצירתה
 ממה שהיתה, כדבר הנשרף שהופך לאפר (רמב"ן, תורת האדם, שער הגמול
 ד"ה אבל). 84. תחת כפות רגלי הצדיקים. והוא מצב שאין בה עונש וצער
 כמו בתחילה, אבל גם לא נועם ועונג של הצדיקים (רמב"ן שם). 85. צורם
 כמו צורתם. כלומר חסרה אות ת"ו והכוונה שאת צורתם - נפשם - יבלה
 השאול.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

ז. וכמה קשה המות
 למי שלא הפריד
 תאות העולם מנפשו.
 במסכת ברכות (ח.ת.)
 אמרו תשע מאות
 ושלושה מיני מיתה
 נבראו בעולם, קשה
 שבכולן היא 'אסכרא'
 [-חולי המתחיל
 בגוף וגומר בגרון];
 הנוחה שבכולם
 היא מיתת 'נשיקה'.
 קושי מיתת אסכרא
 דומה לענפי קוצים
 הנסבכים בגיזת
 הצמר, וכשהאדם
 מושך את הקוצים
 בחוזקה כדי לנתקם
 מהצמר ומשליכם לאחור -
 בהכרח שאף הצמר יתלש עמהם,
 כך גם באדם

"כַּתְבוּנָם עֲצֻבִים" - כַּתְבוּנָתָם. וַיִּקְרָא
 הַנֶּפֶשׁ צוֹרֵת הָאָדָם, וַיֵּשׁ מִן הַמְדַבְּרִים
 עַל הַנֶּפֶשׁ שְׁאָמְרוּ בְּגֵרֵר הַנֶּפֶשׁ
⁸⁶ שֶׁהִיא צוֹרָה עֲקָרִית. וּבְאֹר הָעֵנִין,
 כִּי נֶפֶשׁ הַרְשָׁע ⁸⁷ יִכְלֶה שְׂאוֹל אוֹתָהּ,
⁸⁸ וְהִיא לוֹ מְזוּבֹל, כִּי הַנֶּפֶשׁ מִן
 הָעֲלִיּוֹנִים, מְלֻשָׁן (ישעיה סג, טו)
 "מְזוּבֹל קִדְשָׁךְ", וְהַרְשָׁע סַבֵּב
 בְּחַטָּאתָיו וְעוֹלֵל לְנַפְשׁוֹ נֶפֶשׁ הַיִּקְרָה
 וְהָעֲלִיּוֹנָה שֶׁהִיא מְזוּבֹל לוֹ, לְכַלּוֹת
 אוֹתָהּ שְׂאוֹל מִטָּה. ^(י) וְכַמָּה קֶשֶׁה

ביאורים

86. שהיא צורה עקרית. ראה מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות יסודי
 התורה ה"ח-ט): "נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל, והדעת היתרה
 המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו, ועל צורה זו נאמר
 בתורה 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו', כלומר שתהיה לו צורה היודעת
 ומשגת הדעות שאין להם גולם...". וראה עוד במורה נבוכים (ח"א פרק מא).
 ובספר הישר (שער ד, עו) כתב: "צורת האדם היא העליונה, כי היא צורת
 הדעת והחכמה. ועל כן כל נפש אשר צורתה צורת אדם, יש בה כח ימשכנה
 אל מעלת המלאכים אם לא יזדמן מונע ממעשים רעים". 87. יבלה שאול
 אותה. שנפשו של הרשע תתבלה ותאבד בגיהנם. 88. והיא לו מזבול. כלומר,
 והרי מקורה ממעון קדשו של הקב"ה ומשם הגיעה אליו.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

**הַמּוֹת לְמִי שֶׁלֹּא הִפְרִיד תְּאוֹת הָעוֹלָם
מִנִּפְשׁוֹ עַד אֲשֶׁר יִפְרִדְנָה הַמּוֹת
מִמְנָה. וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבִרְכָה**

המת מחמת אסכרא, נשמתו מתנתקת מגופו בדרך קשה ומכאיבה. ויש אומרים שקושי מיתת אסכרא דומה לחבלים גסים שתוקעים אותם בדוחק לתוך נקבים עגולים וצרים שקשה מאוד להוציאם, וכן באדם המת מחמת אסכרא, נשמתו מתנתקת מגופו בדוחק ובכאב. ואילו מיתת נשיקה דומה למשיכת חוט של שער מתוך החלב, שכשם שהיא נמשית בקלות, כך גם מיתה זו קלה היא.

בספר מכתב מאליהו (ד', עמוד 169) מבאר שזוהו ההבדל בין מיתת הרשע לצדיק: הצדיק מרגיש מיתתו בלי צער וקושי, כמי שמושך שער מחלב, כי הקושי שבמיתה הוא רק לרשע שהוא דבוק ללבוש הגשמי, הואיל ובחייו היה דבוק ושקוע בשאיפות גשמיות לשם גשמיות, מתקשה להיפרד מהם בשעת מיתתו. אבל הצדיק, מיד כשמכיר שרצונו יתברך לשים קץ לחייו בעולם הזה, הוא מקבל באהבה את הגזירה לפשוט את הלבוש הגשמי (וע"ע במכתב מאליהו ח"ג עמ' 28-29).

במדרש (שהש"ר א, ה) דרשו מהפסוק (שם א, ב) 'ישקני מנשיות פיהו' שעתידיים נפשותיהם של הצדיקים להנטל מנשיקה. וביאר רבינו בחיי (ויקרא כא, א), שהנשיקה שהיא דביות גופנית באה כמשל על דביות השכל, ומעלת הדביות היא מיתת נשיקה שהוא הדביות בשם הנכבד, והיא מעלת החשק' שהזכיר דוד המלך (תהילים צא, יד) 'כי בי חשק ואפלטוהו'. וביאר עוד, שצדיק הוזכה למעלה זו אין מיתתו על ידי כח המשחית כשאר בני העולם.

וכעין זה כתב ב'אור החיים' (ויקרא כו, יא) שבעת פטירת הצדיק יקרב אורו יתברך לפני האדם והוא סוד מיתת נשיקה, כי הנפש כשמרגשת בקריבת אור הנערב אצלה תכסוף ותנתק ממקומה להדבק בשכינה, ולגודל התאוה להדבק בשכינה לא תרגיש בצער הפרידה. ובוזה יתבאר הכתוב (קהלת ה, יא) 'מתוקה שנת העובד', שהשינה היא יציאת הנשמה מן הגוף, והעובד את ה' ועוסק בתורה ובמצוות - מתוקה לו יציאת הנשמה באופן זה של התדבקות בשכינה.

ח. נפש הרשע אשר כל תאוה להפצי הגוף בחייו. הנה אם ישאלו אותנו מי הוא רשע? נשיב בפשיטות, מי שהוא בעל עבירות. אבל

⁸⁹ **בְּמִסְכַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, "רְצוֹנָךְ שְׁלֹא תִמּוֹת - ⁹⁰מוֹת עַד שְׁלֹא תִמּוֹת".**
בְּאוֹר הָעֵינָן, הַרְצוּצָה שִׁיחִיָּה לֹו יוֹם הַמּוֹת ⁹¹לְחַיֵּי עַד, וְדַבֵּר אֶל לְבוֹ, ⁹²אֲחֵרֵי אֲשֶׁר סוֹפוֹ לְעֹזֵב אֶת הָאֲדָמָה וּלְהִנִּיחַ ⁹³הַפְּצֵי הַגּוֹף ⁹⁴וּבְאֲחֵרֵיתוֹ ⁹⁵יִשְׁמָטֶם וַיִּטְשֶׁם, וַיַּעֲזֹבֶם בְּחַיָּיו וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ ⁹⁶בְּאֲדָמָה רַק לְעִבּוֹדַת הַבּוֹרֵא וַתַּעֲלֶה, וְאֵז וַיְהִי לֹו יוֹם הַמּוֹת לְחַיִּים שְׂאִין לָהֶם הַפֶּסֶק.

יח. וְדַע, כִּי נִפְשׁ הַרְשָׁע אֲשֶׁר כָּל תְּאוֹתָהּ לְחַפְצֵי הַגּוֹף

ביאורים

89. במסכת דרך ארץ. לפנינו לא נמצא דבר זה, אך כע"ז מופיע במסכת תמיד (לב.): "אמר להן מה יעביד איניש ויחיה, אמרו לו ימית את עצמו". ופי' מהרש"א, ימית את עצמו בעוה"ז להרחיק מתענוגי עוה"ז כדי שיחיה לעוה"ב כמי' אדם כי ימות באהל. 90. מות עד שלא תמות. לא תחפוץ הפקת רצונך כאשר לא יחפוץ המת, ואז תחיה (חכמה ומוטר ח"ב עמ' סב). וב'מכתב מאליהו' (ב, עמ' 15) פירש, שימית את תאוותו לכל הענינים הגשמיים כשהם לעצמם, ולא יראה בהם שום חשיבות ושום תועלת אלא במדה שהם משמשים לתכלית היחידה - העולם הבא. 91. לחיי עד. לחיים שאין להם הפסק, שלא תמות נפשו בעולם העליון. 92. אחרי אשר סופו. מכיון שהוא עתיד בסוף ימיו. 93. הפצי הגוף. רצונותיו ותאוותיו. 94. ובאחריתו. בסוף ימיו. 95. ישמטם ויטשם. יניחם ויעזבם (מלשון "תשמטנה ונטשתה", שמות כג, יא). 96. בארמה. בזמן היותו עדיין על פני האדמה (הרצפה בתשובה). או הכוונה, בגשמיות ובעניני עוה"ז.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

כחיינו, וְנִפְרַדְתָּ תְּאוּתָהּ מֵעֲבֹדֹת הַבּוֹרָא וְנִבְדְּלַת מִשְׁרְשָׁהּ, תִּרְד

ברבינו יונה לא נזכר דבר זה כלל, אלא נפש הרשע היא אשר כל תאוותה לחפצי הגוף. כלומר, אפילו באדם השומר מצוות ומדקדק בקלה כבחמורה, כי מאמין הוא בתורה מן השמים ומקבל על עצמו עול המצוות, אבל תאוותיו הם לדברים גשמיים, דהיינו שכאשר פונה אל עסקיו וחפציו גופו מתמלא בתאוה והנאה ומרגיש חדות חיים בהם, משא"כ עבודת ה' שלו היא בלי תאוה, אמנם אינו משתמש ובורח, והריהו מקיים כל אשר נצטווה אבל בלא תענוג והנאה אלא רק מילוי חוב לצאת ידי חובתו כאילו כפאו שר.

וזהו מה שכתב רבינו כאן: "ונפרדת תאוותה מעבודת הבורא ונבדלת משרשה" כלומר: האדם נברא משני חלקים שהם שתי קצוות, ככתוב (בראשית ב, ז): "וייצר... את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים". הגוף הוא חלק העפר מן האדמה, והוא לבוש לעיקר האדם - היא הנפש נשמת חיים אשר שרשה למעלה מתחת כסא כבודו יתברך! נמצא אם האדם שם כל תאוותו לחפצי הגוף ונפרדת תאוותו מעבודת הבורא, הרי עושה את העפר מן האדמה לעיקר, והנשמת חיים טפל אצלו, ממילא נבדלת נפשו משרשיה למעלה (לב אליהו' ח"א עמוד יג, לג, קכח-כט). בספר 'עלי שור' (ח"ב עמ' תקעא) הוסיף בזה, כי הדברים אמורים רק במי שכל תאוותו לחפצי הגוף בלי שום תאוה לחפצי שמים [כלשון רבינו "נפש הרשע אשר כל תאוותה לחפצי הגוף"]; הא אם יש לו רק טעם במצוה אחת או חשק לדבר טוב אחד, עדיין אין תאוותו ונפשו מנותקות לגמרי מהשורש, והוא כדברי הרמב"ם בסוף מסכת מכות שלא יתכן שמתוך כל תרי"ג המצוות לא יעשה אדם לכל הפחות מצוה אחת לשמה כראוי וכהגון.

ביאורים

97. ונפרדת תאוותה וכו'. פירוש, ולפיכך אין לה שום תאוה ורצון לעבודת הבורא. 98. ונבדלת משרשה. מנותקת מיסודה וממטרת בריאתה לעבודת ה'. או הכוונה, הנפש עצמה מתנתקת משרשיה למעלה, שהרי היא מן העליונים וכולה רוחנית, וכשתאוותה לחפצי הגוף אין לה כל שייכות לרוחניות ('עלי שור' ח"ב עמ' תקעא).

ט. אבל יעלוה למרום לדין ולמשפט ולראות איך החליפה מרום בשאול. הרי שמשגי את האור רק לפי שעה, כדי שיתברר לו מה שחסר לו, ואחר כך חוזר הוא לשפלותו שהיא מציאותו, שהרשע

כְּמֹתוֹ לְמַטָּה לְאָרֶץ אֶל מְקוֹם תְּאוּתָהּ, וְתִהְיֶה תוֹלְדָתָה כְּטַבַּע הָעֵפֶר לְרֹדֶת וְלֹא לְעֹלֹת, אֲכָל יַעֲלוּהָ לְמָרוֹם לְדִין וְלִמְשַׁפֵּט וְלִרְאוֹת אִיךָ הַחֲלִיפָה מְרוֹם בְּשָׂאוֹל, כְּאֲשֶׁר יַעֲלוּ אֶת הָאֲבָן

רואה בגיהנם את האמת רק בהשגה חיצונית שנותנים לו, כדברי רבינו יונה "לראות איך החליפה מרום בשאול", כאבן זו שמחמת טבעה נופלת ארצה ורק כח מבחוץ מגביהה למרום לרגעים. אולם ההשגה הזו - הרשע אינו יכול להפכה לפנימית, "כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה" (קהלת ט, ז). פנימיותו היא מושחתת ורוחקה מהכרות אמיתיות [ועיין מסכת גיטין (נו). שבלעם ושיטוס הודו בגיהנום על גדולתם של ישראל, ובכל זאת בהשחתתם יעצו לאונקלוס להצר לישראל] (מכתב מאליהו' ח"א עמ' 302 וח"ג עמ' 233).

י. כאשר יעלו את האבן על-ידי כף הקלע. בגדר העונש של "כף הקלע" כתב הגרא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ב, עמ' 62): "זואת לדעת כי אין מיתת הגוף משנה בעצם את מצבו הפנימי של האדם. הרשע, שבזמן חיי הבלו דבק היה בדמיון, גם כשיפרד מגופו נשאר הוא דבק לדמיונו. אך מכיון שאינו מוצא את סיפוקו, ישתוקק הוא אליו עוד יותר וימלא רעבון עצום, ע"י במסכת ברכות בפרק "מי שמתו", שהרוחות התעניינו לדעת מאחורי הפרגוד מה גזר על העולם בעניני הגשמיות, ויותר מזה, שאותה הרוח שהיתה קבורה

ביאורים

99. למטה לארץ. יחד עם הגוף. 100. ותי תולדתה. יהיה טבעה ותכונתה. 101. אבל. בכל זאת. 102. יעלוה. על כרחה ונגד טבעה. 103. מרום בשאול. עולם רוחני מרום בעולם התאוה המוביל לאבדון. 104. האבן. אשר בטבעה נופלת למטה ואין בכחה לעלות כי אם ע"י כח חיצוני.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

על ידי ¹⁰⁵ כף-הקלע, ואחרי עלותה למרום ^(א*) תרד בטבעה למטה לארץ, כאשר האבן הזורת ונופלת לארץ אחרי הזריקה, שנאמר (שמואל-א כה, כט) ¹⁰⁶ והיתה נפש אדני צרוקה

במחצלת של קנים נתביישה מזה, הרי שהרגשות הכבוד נשארו ממש כבעולם הזה. והר"ר היונתן ז"ל כתב ב"עירות דבש", שבמחלוקת (בגמרא שם) אם

המתים יודעים מהעולם הזה או לא - אלו ואלו דברי אלוקים חיים, כי אלה שנשארים אחרי מותם במדרגת העולם הזה יודעים ומתעניינים בו, משא"כ אלה שהם בעלי מדרגה רוחנית, אינם יודעים מאומה מהעולם הזה, כי שוב אינם מתעניינים בנעשה בו. ורעבון זה של הרשעים לתאוות אפילו לאחר מותם ידחפם לחפש אחריהן מקצה העולם ועד קצהו, וזהו גדר עונש 'כף הקלע' המוזכר בספרים הקדושים. ובהמשך דבריו כתב: "וכבר נאמר בספרים שמלאכי החבלה (שנבראו מאותם עבירות), שהם התאוות עצמן וכח הטומאה שבהן, לא יתנו מנוח לנפש הרשע אלא יריצוהו הלאה והלאה" וכנ"ל.

יא. תרד בטבעה למטה לארץ. על האדם להתעורר מזה, כי מן השמים לא יענישוהו לילך לגיהנם, אלא הוא מעצמו ובטבעו ירד שם, כי לא תוכל נשמתו להשאר שם מכובד חומריותה, ותרד בטבעה למטה לארץ, וזוהי הסיבה שלא תהיה תקוה לנפש הרשע, כמש"כ רבינו הלון, כי אילו היה זה עונש מאת ה' היה מקום לרחמים בדין, אך כיון שהסיבה היא מעצמו ובטבעו לירד למטה - אין תקוה לרחמנות. ולכן עליו לתקן מידותיו ולהכניע תאוותיו בעודו בעולם הזה כדי שיוכל לעלות למעלה להצרר בצרור החיים ולא לירד למטה ח"ו (משיבת נפש).

ביאורים

- 105. כף הקלע. כלי המשמש לקליעת אבנים למרחוק, רצועה רחבה ובה שקע כעין כף שהיא מושב האבן המיועדת לקליעה (עפ"י רש"י שבת קנב:).
- 106. והיתה נפש אדוני. אביגיל אשת נבל, שהיא אחת משבע הנביאות (ראה מגילת יד, א-ב), התנבאה על דוד.

¹⁰⁷ בצרור החיים את יי אלהיך ואת נפש ¹⁰⁸ איביך יקלענה בתוך כף הקלע. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (קהלת רבה ג, כז) אחת נשמתם של צדיקים ואחת נשמתם של רשעים עולות למעלה ונדונות שם, ונשמותיהם של רשעים חוזרות ויורדות ¹⁰⁹ ומטרפות לארץ, שנאמר "ואת נפש איביך יקלענה" וגו', ונאמר (משלי יא, ז) "במות אדם רשע תאכר תקנה", כי לא תהיה תקנה לנפש הרשע לצאת מחשך לאור, שנאמר על נפש הרשע (תהלים מט, כ) ¹¹⁰ תבוא עד-דור אבותיו עד-נצח לא יראו-אור".

יט. הנה נתבאר כי נשמת הרשעים יורדת לשאול, משני מקראות שזכרנו ומדברי חכמינו זכרונם לברכה. ועוד נאמר (משלי טו, כד) ¹¹¹ ארר חיים למעלה

ביאורים

- 107. בצרור החיים את ה'. עם הקב"ה בכסאו (רש"י). הרמב"ם (הלכ' תשובה ח, א-ג) מבאר שהביטוי "צרור החיים" מרמז לחיים הנצחיים בעולם הבא, שבהם מגיעה הנשמה להשגות גבוהות באמיתת הקב"ה, ובזאת מתענגת על ה', וזהו השכר הגדול ביותר. 108. איביך. אויבי דוד, כגון נבל בעלה. 109. ומטרפות. ומושלכות. 110. תבוא עד דור אבותיו וגו'. זו אמירה לצדיק, שכשתשלים ימיו ותמות, תבוא ותראה את דור הרשעים אבותיו של רשע נידונין בגיהנם אשר עד נצח לא יראו אור (רש"י). 111. ארר חיים למעלה למשכיל. מורה אורח [דרך] חיים לנפש המשכיל ללכת למעלה לשוב אל מקורה אשר חוצבה משם (זה השער).

שערי

שער שני

תשובה

112 למשכיל¹¹³ למען סור משאול מטה. ועוד נאמר (קהל ג, כא) "מי ידע רוח בני-האדם העלה היא למעלה ורוח-הבהמה הירדת היא למטה לארץ". פרוש, מי יכיר הצדיקים והרשעים בעולם הזה? כי יש רשעים אשר מעשיהם במחשף ולא יכירו בהם בני-אדם, ויש יראי-שמים¹¹⁴ בסתר, כענין שנאמר (מיכה ו, ח) "115 והצנע לכת". ויקרא לנפש הרשע "116 נפש הבהמה", מפני שנמשכת אחר התאוה הגשמית פכהמה, וכענין שכתוב (יונה ד, יא) "אשר לא-ידע בין-ימינו לשמאלו"¹¹⁷ ובהמה רבה". ולנפש הצדיקים "118 יקרא רוח בני-האדם", וכענין שנאמר (יחזקאל לה, לא) "אדם אתם". ובאור לשון המקרא בן הוא:¹¹⁹ מי ידע רוח בני האדם והם הצדיקים¹²⁰ העולה היא למעלה, כי יש הרבה צדיקים שאין אדם

ביאורים

112. למשכיל. שגבר שכלו על תאוותו. 113. למען סור משאול מטה. שהרי זו היא הדרך היחידה בה יכול הוא לסור מן הדרך המביאתו לרדת שאולה. ולמדנו, כי נפש הרשע יורדת לשאול. 114. בסתר. שאין בני אדם יודעים על צדקותם. 115. והצנע לכת. הצניע מעשיו וצדקותיו. 116. נפש הבהמה. "רוח הבהמה" שנאמר בפסוק זה. 117. ובהמה רכה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם (רש"י). ולדברי רבינו הטעם שהם כבהמה מפני שהם נמשכים אחרי התאוה הגשמית כבהמה. 118. יקרא רוח בני האדם. בלשון חשיבות. 119. מי ידע רוח בני האדם. מי יכיר בעולם הזה את הצדיקים. 120. העולה היא למעלה. אשר רוחם עולה למעלה.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

יכול¹²¹ לגזר עליהם בעולם הזה שהם צדיקים באמת וכי תעלה נפשם למרום, כענין שנאמר (שמואל א-טז, ז) "כי האדם יראה לעינים וי' יראה ללבב", וגם כי רבים מן הצדיקים הם יראי-שמים בסתר ואין צדקותם מודעת, וכענין שנאמר (מיכה ו, ח) "והצנע לכת עם-אלהיך".¹²² ורוח

יב. הם יראי שמים בסתר ואין צדקותם מודעת. מצנינו שהאשה השונמית אמרה על אלישע שהוא "איש קדוש", ושואלים חז"ל (ברכות י'): "מנא ידעה?" ותירצו שהיו לה סימנים מיוחדים על מידת קדושתו הפנימית. והנה, אם היו שואלים אותו

מנין אנו יודעים על אדם שהוא איש קדוש, היינו עונים בפשטות שרואים זאת על פי הנהגתו החיצונית וכדו'. אך חז"ל אומרים שאי אפשר להבחין בכך בהתבוננות חיצונית, כי עדיין אין בכוחנו לדעת עד כמה איש קדוש הוא בפנימיותו, ולכן שאלה הגמרא "מנא ידעה" (שמושה של תורה' ח"ב עמוד קע"א).

והנה במסכת ב"ק (פ. א) איתא: "תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו, שאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית. הביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חבריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו "לסטם מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין אצלו"? ישוב ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עוון של אותה העז". והקשה ב'קובץ מאמרים' (מאמר 'המבקר חולה צריך לעוררו לשוב בתשובה'), איך יתכן לברר דבר זה, אולי היה עובר עבירות בסתר וכתיב "האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"? ותירץ, דשמא נתברר להם ברוח הקודש. עיי"ש.

ביאורים

121. לגזור. להחליט בודאות. 122. ורוח הבהמה. כלומר, ומי יכיר בעולם הזה את הרשעים אשר רוחם היא רוח הבהמה.

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

הַבְּהֵמָה ¹²³ הַיּוֹרֶדֶת הַיָּאֵל לַמַּטָּה
 לְאַרְצָא, גַּם יֵשׁ רְשָׁעִים רַבִּים שְׂאֵין
 אָדָם מְכִיר בְּמַעֲשֵׂיהֶם, כְּעֵנֶן שְׂנֵאָמֵר
 (ישעיה כט, טו) "וְהָיָה ¹²⁴ כְּמַחֲשָׁף
 מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאנֵנוּ וּמִי יִדְעֵנוּ".
 וְכֵן פָּרְשׁוּ זְכָרֹנָם לְבָרְכָה (קהלת רבה ג,
 כא) ^(ט) כִּי רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם אֵלֹה הַצַּדִּיקִים,
 וְרוּחַ הַבְּהֵמָה אֵלֹה הָרְשָׁעִים. וְלֹא יוֹכֵל

יג. כי רוח בני האדם
 אלו הצדיקים, ורוח
 הבהמה אלו הרשעים.
 בביאור הדבר מדוע
 נקראו הרשעים
 'בהמה', יש לפרש על
 פי המובא בילקוט
 תהלים (פ"ב סוף רמז
 תתלא) על הפסוק
 "אני אמרתי אלוקים
 אתם", היה רבי סימאי
 אומר, כל בריות
 שנבראו מן השמים -

נפשם וגופם מן השמים, וכל בריות שנבראו מן הארץ - נפשם וגופם מן הארץ, חוץ מן האדם שגופו מן הארץ ונפשו מן השמים. לפיכך, [אם] למד אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים - הרי הוא כבריות שלמעלה, שנאמר "אני אמרתי אלוקים אתם", לא למד תורה ולא עשה רצון אביו שבשמים - הרי הוא כבריות של מטה שנאמר "אכן כאדם תמותון". ומבואר בזה שתפקיד האדם בזה העולם להפוך את החלק של גופו מן הארץ לחלק הנפש שהיא מן השמים, דהיינו להשליט הרוח על החומר. משא"כ הבהמה שכל כולה מן הארץ, כבר נשלמה בעצם יצירתה, כמו שאמרו (ב"ק סה:): "שור בן יומו קרוי שור", ואינה צריכה עוד שלימות לנפשה [וכן המלאכים אינם צריכים עליה ושלימות דשלימותם נגמרה כבר ביצירתם].

ועל פי זה ביאר בספר 'אבן ישראל' (פר' ויצא) שלכן בכל הבריאה נאמר

ביאורים

123. היורדת היא למטה לארץ. אשר נפשם יורדת למטה לארץ. [ועיקר כונת שלמה המלך ע"ה להורות לנו כי העוה"ז הוא עולם השקר, וקשה מאד להכיר בו מי הוא הצדיק ומי הוא הרשע]. 124. והיה כמחשך וזו, כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך להסתתר מבני אדם ויאמרו מי רואה אותנו ומי יודע ממעשנו הואיל ונעשה בחושך אבל לא יראו מה' (מצוד').

"למינהו"
 בבריאת האדם
 לא נאמר למינהו,
 משום התכלית
 בריאת הבהמות
 והצומח אינם לצורך
 השלימות, אלא
 לצורך הוולדות -
 "למינהו", אבל בריאת
 האדם - כל תכליתו
 לעבודת השלימות.
 וכמו שביאר מרן
 הגרי"ז ע"פ "ויאמר
 אלקים לא טוב היות
 האדם לבדו אעשה לו
 עזר כנגדו", ששמע
 שאם היה טוב לבדו
 לא היה עושה לו עזר
 כנגדו, ולכאורה מנין

אִישׁ לֹזֵמֵר ¹²⁵ כִּי הָיָה מִסְתַּפֵּק עַל
 נִשְׁמַת הָאָדָם אִם תַּעֲלֶה לְמַעְלָה, כִּי
 הִנֵּה כְּתוּב (קהלת יב, ז) "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב
 אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה". וְעוֹד,
¹²⁶ אִיךָ יִסְתַּפֵּק עַל רוּחַ הַבְּהֵמָה אִם
 יוֹרֶדֶת לַמַּטָּה, הֲלֹא רוּחַ הַבְּהֵמָה מִן
 הָאָרֶץ וְאִיךָ תַּעֲלֶה? וְנִתְבָּאֵר כְּתוּרָה,
 כִּי נִשְׁמַת הָאָדָם עֲלִיוֹנִית, כִּי כְּתוּב
 עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה כִּי הִיא מִן הָאָרֶץ,
 שְׂנֵאָמֵר (בראשית א, כד) "תּוֹצֵא הָאָרֶץ
 נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ", וְעַל נִשְׁמַת הָאָדָם
 כְּתוּב (שם ב, ז) "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת

היה קיום המין בעולם? ואמר מרן הגרי"ז, שבאמת עיקר בריאת האדם היא לשלימות [וכמו שכתב התרגום "לא טוב - לא תקיף"], ואם היתה נגמרת השלימות כבר ב"לבדו" היה מספיק בזה ולא היו צריכים את העזר כנגדו. ולפי זה מובן מה שנקראו הצדיקים "בני-אדם", כי תפקיד האדם בעוה"ז להשלים את עצמו ולהשליט את החלק העליון על התחתון, והרשעים נקראים "בהמה" משום שאינם דואגים להשלים את עצמם (שערי מאור).

ביאורים

125. כי היה מסתפק. שלמה המלך באמרו "מי יודע רוח בני האדם".
 126. איך יסתפק על רוח הבהמה. באמרו "ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ". 127. ויפח באפיו נשמת חיים. מכאן שנפש האדם היא עליונה באשר נופחה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, ומאן דנפח - מדיליה נפח.

שערי

שער שני

תשובה

חיים", על כן תעלה נשמת האדם במות הגוף למעלה, כי כל הדברים שבים אל שרשם, כענין שנאמר (קהלת יב, ז) "וישב העפר על-הארץ כשהיה והרוח תשוב אל-האלהים אשר נתנה". ונאמר על נשמת הצדיקים (זכריה ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה". פרוש, בין המלאכים¹³⁰ שהם עומדים וקמים, כמו שנאמר (תהלים קמח, ו) "131 ויעמידם לעד לעולם", ונאמר (דניאל ז, טז) "132 קרבת על-חד מן-קאמיא". ונאמר [רבותינו] זכרונם לברכה (שבת קנב, ג) נפשותיהם של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, שנאמר (שמואל-א כה, כט) "והיתה נפש אדני צרוּרָה בעָרוֹר החיים".¹³³ וכל¹³⁴ אנשי-לבב¹³⁵ יחשבו¹³⁶ העולם הזה כמו דירת עראי, ולא ישתמשו בו רק

ביאורים

128. וישוב העפר וכו'. ועתיד לחזור הגוף שנברא מן העפר אל האדמה, והנשמה תחזור אל בוראה שהוא נפחה באדם. 129. ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. אתן לך שכר שתהלך בין העומדים שהם המלאכים. 130. שהם עומדים וקמים. המלאכים - נקראו 'עומדים', באשר עומדים הם וקמים לעד לעולם, וביניהם - עתידה נפש הצדיק להיות. 131. ויעמידם לעד לעולם. הרי שלשון "עמידה" פירושו - עומד וקיים לעולם. או הכוונה שפסוק זה נאמר גם על המלאכים המזכרים שם - "הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו... ויעמידם לעד לעולם". 132. קרבת על חד מן קאמיא. נגשתי אל אחד מן העומדים, שהם המלאכים. 133. וכל אנשי וכו'. חוזר לענין הראשון. 134. אנשי לבב. אשר לבם ברשותם. 135. יחשבו. כלומר, יחשיבו. 136. העולם

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

יד. ועולם הגמול אין לו תכלית. כתב בספר "חיי עולם" (ח"ב פ"ה): "הן ידוע כי העולם הבא הוא עולם הנצחי, וכנוסח הברכה "אשר נתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו". וכדי לקבל מושג זה בענין חיי עולם ועד, [עד כמה ששכל אנושי מסוגל לתפוס], אמרו חכמי המוסר משל נמרץ, לצייר בשכלו אילו היה כל העולם כולו מן הארץ עד שמי השמים מלא גרגירי חול הדקים, [אשר שק אחד מהם מכיל הרבה מיליונים גרגרים], ובכל מיליון שנה היה נחסר גרגיר אחד, אשר הזמן הנורא, עד שיכלו כל הגרגרים מכל העולם - אי אפשר כלל וכלל בשכל אנושי לתפוס אפילו אפס קצהו. והנה כל הזמן הארוך הזה, איננו אפילו כספה מן הים מול נצח סלה ועד, אשר הוא עוד כהנה וכהנה לאין שיעור וגבול. ומעתה יתבונן האדם, איזה ערך יש לחיי עולם הזה, ימי שנותינו בהם שבעים שנה [אשר חלק גדול מהם או רובם כבר חלפו ועברו], מול חיי עולם לעד ולעולמי עד בעולם הבא, הוא אשר קראו חז"ל (קידושין לט:): לעולם הבא "עולם שכולו ארוך". וזהו אשר יסד הפייטן, אוי לי שהחלפתי עולם עומד בעולם חולף".

ביאורים

הזה כמו דירת עראי. וכמו שאמרו באבות (ד, כא) "רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא". 137. צידה לנפשם. מזון רוחני לצורך נשמתם, תורה ומעשים טובים. 138. כי אם. כי אף אם. 139. אחרי שיש מספר לשני. מאחר ויש מספר קצוב למשך שנות חייו. 140. וכופו כלא היה יהיה. סופו יהיה כאילו לא היה כאן בעולם הזה. 141. ועולם הגמול. עולם הבא שבו מקבל אדם גמולו על מעשיו בעוה"ז. 142. אין לו תכלית. אין לו סוף, כי הוא עולם נצחי.

תכלית, כענין שנאמר (איוב טו, כב) ¹⁴³ "כי-שנות מספר יאתיו וארח לא-אשוב אהלך". ¹⁴⁴ אף כי ימי האדם ¹⁴⁵ כצל עובר, כענין שנאמר (תהלים ז, י) "ימי-שנותיניו כהם שבועים שנה" וגו', ונאמר (תהלים קמד, ד) "ימיו כצל עובר", ונאמר רבותינו זכרונם לברכה (קהלת רבה א, ג) ¹⁴⁶ "לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל, אלא כצל עוף הפורח ועובר. רצונם לומר, כי חיב האדם להמשיל ענין העולם-הזה בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קטן, גם כי אין האדם יודע אם היום פאן ולמחר כקבר, ונמצא

ביאורים

143. כי שנות וגו'. השנים הקצובים לי לחיות בעוה"ז שהם שנים שיש להם מספר, הלא יאתיו (יגיעו) בהכרח, ואז אלך מן העוה"ז ולא אשוב עוד אל חיים האלה (מלבי"ם). 144. אף כי. כל-שכן אשר. 145. כצל עובר. חולפים במהרה כצל הנעלם. 146. לא כצילו של אילן ולא כצילו של כותל. שעל כל פנים צילם עומד ומתעכב במקום אחד זמן מה ואינו עובר במהירות רבה. [במדרש הגירסא: "באיזה צל, אם כצילו של כותל יש בו ממש, אם כצלו של דקל יש בו ממש". ביאור דבריו: לצילו של כותל ישנה מידה מסויימת של קביעות: הכותל עומד ניצב על מקומו, והצל אינו מושפע אלא מתנועת החמה בשמים. לצילו של אילן, ישנה מידה פחותה של קביעות: האילן אמנם נטוע בארץ, אולם ככלות הכל ענפיו נעים ונדים ברוח, ובעקבותיהם אף הצל אינו יציב במקומו. אך ישנו צל חסר כל קורטוב של קביעות: צל של ציפור החולפת בשחקים]. 147. גם כי אין האדם יודע אם היום כפאן ולמחר כקבר. כלומר, מעבר לכך שכל חיי האדם בעולם הזה חולפים כצל עוף הפורח, גם בפועל בכל רגע אינו יודע מה יהיה ברגע הבא.

בהשתדלו ופרחו על יום מחר כי הוא מצטער ¹⁴⁸ על עולם שאינו שלו. ונאמר רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין ק, ב) ¹⁴⁹ "אל-תצר צרת מחר כי לא תדע ¹⁵⁰ מה-ילד יום.

ב. ועקר ספר קהלת חפרו [ש'למה] עליו השלום, למען ישים האדם על לבו כי העולם הכל הקלים, ¹⁵¹ ולא ישתמש בו ¹⁵² זולתי לעבודת הבורא ותקרוך. ¹⁵³ והודיע כונת הספר בפתיחתו ונתימתו, כי פתח ונאמר (קהלת א, ב) ¹⁵⁴ "הכל הקלים אומר קהלת הכל הקלים ¹⁵⁵ הכל הקל". ונאמר רבותינו זכרונם לברכה (קה"ר ג, יג) אלו אדם אחר היה אומר בן, היינו אומרים אולי ¹⁵⁶ לא אסף שתי פרוטות מימיו, ¹⁵⁷ על בן נחשב העולם הכל בעיניו. אכן שלמה

ביאורים

148. על עולם שאינו שלו. על יום שאינו עתיד לראותו. 149. אל תצר צרת מחר. אל תדאג היום את צרת יום מחר. 150. מה ילד יום. מה אירע היום, שמה למחר איננו שמת הוא היום (רש"י). 151. ולא ישתמש בו. בעיני העולם להנאת עצמו. 152. זולתי. מלבד. 153. והודיע כונת הספר. גילה והראה מטרת ספר קהלת בתחילתו ובסופו. 154. הכל הקלים. שטות מוחלטת הרדיפה אחר עסקי העולם. [שבעה הבלים אמר, כנגד שבעת ימי הבריאה (מדרש)]. 155. הכל הבל. שאין בהם ממש ותועלת. 156. לא אסף שתי פרוטות. ולא היה לו במה לקנות מאומה מהנאות העולם הזה. 157. על בן נחשב העולם הכל בעיניו. לכן הוא לועג ומגנה ממונו של עולם, כי אינו יכול להעריך נכוחה את 'מעלתו'.

שערי

שער שני

תשובה

שִׁנְכֶתֶב עָלָיו (מ"א י, כו) "וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת-הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם.
 158 כְּאֲבָנִים", 159 לוֹ נָאָה לֹמַר כִּי הָעוֹלָם הֵבֵל הַבְּלִיָּם.
 וַחֲתָם סִפְרוּ וְאָמַר (קהלת יב, יג) "סוֹף דְבַר הַכֹּל נִשְׁמָע
 אֶת-הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר 161 כִּי-זֶה כָּל-
 הָאָדָם".

כ.א. וּמִי שִׁחַנְנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דַּעַה, 162 יִשְׁיב אֶל לְבוֹ כִּי
 הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שָׁלְחוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה לְשֹׁמֵר 163 מִשְׁמֶרְתּוֹ

ביאורים

158. כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים (מצו"ד). והדבר מראה על רוב עשרו. ושאלו במדרש שם: "ולא היו נגנבות! [אלא] שהיו אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות" (ראה מ"א ז, י), כלומר שמרוב גדלן לא יכלו לגנוב אותן. 159. לוֹ נָאָה לֹמַר. ויתקבלו דבריו על שומעיהם. 160. סוֹף דְבַר וּגו'. סופם של הדברים הנעשים בעולם, אפילו אלו שבצנעא, להיות כולם נשמעים לפני הקב"ה. ולכן יש לאדם לירא ממנו ולכוון לבו לשמים ולקיים את אשר צוה, כי זוהי תכלית כל האדם ולצורך זה נברא (עפ"י רש"י). עוד יל"פ, 'סוף דבר הכל נשמע' - מסקנת הדברים והנשמע מכללם, 'את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם' - שהרי זה כל תכלית האדם (מפרשים). 161. כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. וזולת זה הכל הבל הבלים, ונמצא הפתיחה והסיום באותו ענין. 162. יִשְׁיב אֶל לְבוֹ. יתבונן היטב תמיד. 163. מִשְׁמֶרְתּוֹ וְתוֹרוֹתָיו וְחֻקוֹתָיו וּמִצְוֹתָיו. 'משמרתו' - גזרות שגזרו חכמים להרחקה ושמירה על האזהרות שבתורה, כגון שבות לשבת. 'תורותיו' - אף תורה שבעל פה, כגון מצוות שהם הלכה למשה מסיני. 'וחוקותיו' - דברים שאין טעמם ידוע, כגון איסורי אכילת חיזר ולבישת שעטנז, שגזרת המלך הם וחוקותיו על עבדיו. 'ומצוותיו' - דברים שאף אילו לא נכתבו בתורה

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

טו. ולא יפקח עיניו זולתי על אודות שליחותו. במסכת עירובין (נד.): "אמר ליה שמואל לרב יהודה, שינא [-חריף ושנון], חטוף ואכול חטוף ואישתי [-ושתה], דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי" [פירוש, שהעולם הזה שאנו

וְתוֹרוֹתָיו וְחֻקוֹתָיו וּמִצְוֹתָיו, 164 וְלֹא יִפְקַח עֵינָיו 165 זוֹלָתִי עַל אֹדוֹת שְׁלִיחוֹתָיו. 166 וְלִקְיָן הַיָּמִים אִם עָשָׂה שְׁלִיחוֹתוֹ בְּאֲמוּנָה, 167 יִשׁוּב וּכְאֹ כְרָנָה, 168 וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשׁוֹ, כְּעֶבֶד אֲשֶׁר שָׁלְחוּ הַמֶּלֶךְ אֶל עֶבֶר- הַיָּם, שְׂאִין עֵינָיו וְלָבוֹ זוֹלָתִי עַל-דְּבַר הַשְׁעוּלָם הַזֶּה שֶׁאֵנוּ הוֹלְכִים מִמֶּנּוּ - כַּחוּפָּה הוּא דוּמָה, שִׁכְשֵׁם שִׂמְחַת חַתוּנָה עוֹבֵרֵת מֵהֵר, כֵּן הָאָדָם הַיּוֹם יִשְׁנֵוּ בְּעוֹלָם וּלְמַחֵר אֵינָנו (עפ"י רש"י).
 בספר "שיחות החפץ חיים" (מ' פד) הביא, שהחפץ חיים היה מפרש את כוונת המשל 'כהילולא', שזמן החתונה הם ימים של שפע, שכל הרוצה לסעוד יכול להכנס ויקבל כאוות נפשו בשפע רב, מאחר שבימים אלו בעל השמחה לבו טוב עליו ומכבד לכל הנכנס הן לקרוב והן לרחוק ככל מיני משקה ומגדנות. אולם אם יאחר את ימי החתונה, שכבר פינו את השולחנות וחזר הבית לימי החול - שוב לא יוכל לקבל כאוות נפשו. כמו כן חיי האדם בעולם הזה דומים להילולא, שהאדם הורשה לעבוד את ה' כרצונו, ויכול להגיע למדרגות גבוהות, לא כן בעולם הבא שאינו זמן עבודה ואינו יכול לצבור זכויות חדשות אלא הכל לפי מה שהביא עמו. וזה שאמר שמואל לרב יהודה בדרך משל, חטוף ואכול מצוות ומעשים טובים שעתה הוא זמן החתונה, אולם לאחר שיעברו ימי החתונה שוב אי אפשר לקיים מצוות.

ביאורים

ראויין הם להצטוות, כלומר, הנהגות ישרות שהשכל מחייבן, כגון איסורי גזל ושפיכות דמים (עפ"י רש"י בראשית כו, ה). 164. וְלֹא יִפְקַח עֵינָיו. לא ישגיח על שום דבר. 165. זוֹלָתִי. מלבד. 166. וְלִקְיָן הַיָּמִים. ובסוף ימי חייו. 167. יִשׁוּב. אל אלוקיו. 168. וְשִׂמְחַת עוֹלָם. שמחה נצחית.

שערי

שער שני

תשובה

שְׁלִיחוֹתַי עַד שׁוּבוּ אֶל אֲדוֹנָיו. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו
הַשְּׁלֹם (משלי ד, יא) "בְּדֶרֶךְ חֲכָמָה הִרְתִּידָּ וְגו', (שם כב, יט-
כא) "לְהִיּוֹת בֵּין מִבְּטָחָהּ וְגו'.¹⁷⁰ לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁטֵי אֲמָרֶי-
אָמֶת¹⁷¹ לְהָשִׁיב אֲמָרִים אָמֶת לְשִׁלְחָהּ".

כב. וּמִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵדָם חַיֵּב לְזַכֵּר בְּעֵבְרָם יוֹם-
הַמּוֹת, כְּדִי¹⁷³ שְׁלֹא יִתְבַטַּל וְאֵל¹⁷⁴ תִּרְפִּינָה וְדִיו
מַעֲבֹדֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְתִדְרַד שְׁנֵתוֹ מֵעֵינָיו לְעַמֵּל בַּתּוֹרָה
וְלְהַתְּבוּנָה¹⁷⁵ בְּיִרְאַת הַשֵּׁם¹⁷⁶ וְלִתְקַן מַדּוֹת נַפְשׁוֹ, וְלְהַשִּׁיג

ביאורים

169. להיות בה' מבטחך. כוונת רבינו במה שמביא מענין הבטחון, לפי שאמר קודם שלא יפקח עיניו וזולתי לעשות שליחותו, היינו שלא ישגיח ולא ידאג על הענינים הפרטיים שלו וישליך על ה' כל דאגותיו (זה השער). [ו"ל רש"י שם: "להיות בה' מבטחך הודעתך" - אני מודיעך שתבטח בה' ותעסוק בתורה ולא תאמר איך אבטל ממלאכתי ואיך אתפרנסתי].¹⁷⁰ להודיעך קישט אמרי אמת. כתבתי לך דברים חשובים כדי שתבין מתוכם אמיתות דברי האמת. 171. להשיב אמרים אמת לשולחך. שתוכל לעמוד לפני הבורא ולומר לפני עשיתי שליחותך כאשר צויתני (כי גדר השליחות הוא, שיכול לחזור לשולחו ולומר עשיתי שליחותך (ראה תוספות גיטין כד. ד"ה והא)).¹⁷² ומן הדברים שאדם חייב וכו'. כלומר אם כי עיקר זכירת יום המות היא בכדי להתגבר על יצרו הרע, מ"מ מוסיף רבינו שגם לקיים המצוות ולעמל התורה ג"כ נחוצה זכירת יום המות (הרוצה בתשובה).¹⁷³ שלא יתבטל. אף לרגע.¹⁷⁴ תרפינה דיו. מלשון רפיין ועצלות, כלומר לא יתעצל כלל.¹⁷⁵ ביראת השם. פירוש, לאפוקי שלא יעשה המצוות "מצות אנשים מלומדה" בהרגל ומנהג אבות (פירוש מר"ד).¹⁷⁶ ולתקן מדות נפשו. דעיקר עבודת ה' תלוי בתיקון

שערי

שער שני

תשובה

מַעֲלוֹת הִירָאָה וְהֶאֱהָבָה, וְלִחְשֵׁב מִחֲשָׁבוֹת אִיךָ¹⁷⁷ יִגְדִיל
וְיֵאָדִיר מִצְוֹת¹⁷⁸ לְהִיּוֹת לְנַפְשׁוֹ סִגְלָה וְאוֹצָר, כְּעֵנִין
שֶׁנֶּאֱמַר (משלי י, ח) "חֲכָם-לֵב¹⁷⁹ יִקַּח מִצְוֹת", כִּי יֵדַע וְיִזְכֵּר
שְׁהִימִים קְצָרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבָרָכָה
(אבות כ, ט)¹⁸⁰ הַיּוֹם קְצָר¹⁸¹ וְהַמְּלָאכָה מְרַבָּה,¹⁸² וְהַפּוֹעָלִים
עֲצִילִים¹⁸³ וּבְעַל-הַפִּית דוּחֵק.

כג. וּמִי שֶׁאֵינּוּ זֹכְרֵי יוֹם-הַמּוֹת תְּמִיד, דוֹכָה בְּעֵינָיו שֵׁשׁ

ביאורים

המדות כמ"ש בתחילת ספר אבן שלמה.¹⁷⁷ יגדיל ויאדיר מצוות. יפרסם, יחזק וירומם חשיבותם של המצוות. [יגדיל' בכמות ויאדיר' באיכות (מלבי"ם)].¹⁷⁸ להיות לנפשו סגולה ואוצר. שהמצוות יהיו חביבות בעיניו כאוצר יקר וסגולת מלכים.¹⁷⁹ יקח מצוות. "מחזר ומחפש אחרי המצוות, וגם אם לא הגיע חובה לידו [כלומר, מצב שמחייבהו לקיים מצוות] מתבונן במחשבותיו איזה הדרך תמצא לו מצוה לעשות" (לשון רבינו בביאורו למשלי).¹⁸⁰ היום קצר. ימי חייו של האדם בעולם הזה קצרים הם מכדי שיגיע לתכלית השלימות.¹⁸¹ והמלאכה מרובה. מלאכת האדם בעסק התורה מרובה היא עד מאד.¹⁸² והפועלים עצילים. חומריות האדם גורמת לו שיתעצל מלתור ולבקש חכמה ולעסוק בתורה.¹⁸³ ובעל הבית דוחק. [וביאור רבינו בפירושו למסכת אבות, שהתנא בא לומר, שאין האדם כפועל העובד בקבלנות שיכול לומר אעסוק בתורה מעט ואהיה מסתפק בשכר מועט, לזה אמר שהקב"ה דוחק ומחייב כל אחד ללמוד בכל עת שיוכל, ואם יעבור על מצותו - לא רק שימנע ממנו שכר אלא גם יעניש אותו].

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

לו¹⁸⁴ פנאי ומתוך להשיג¹⁸⁵ חפצו.
¹⁸⁶ וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבִרְכָה
 (אבות ה, יז) ¹⁸⁷ יִפְהַ שְׁעָה אַחַת
 בְּתִשְׁבֻּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה
¹⁸⁸ מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִפְהַ שְׁעָה
 אַחַת שָׁל¹⁸⁹ קוֹרַת-רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא
¹⁹⁰ מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.

יותר? אלא התשובה היא שתלוי מאיזו בחינה אנו דנים, כי מבחינת הקידוש ה' שנעשה ע"י עבודתנו ובחירתנו לעשות רצון ה' - בודאי העולם הזה יפה יותר מכל חיי העולם הבא, שבו אי אפשר להוסיף אפילו מצוה אחת בבחירה ועבודה. אבל מבחינת השכר והעונג - יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, א"כ שתי הדעות המדברות מצדדים שונים באותו נושא צודקות ואמיתיות, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים ('שפתי חיים' אמונה ובחירה ב' עמ' רצ"א).

יז. מכל חיי העולם הזה. ביאר אדמו"ר מוהרצ"ה ברוידא זצ"ל, כי ענין 'כל חיי

ביאורים

- 184. פנאי ומתוך. זמן ומתינות. 185. חפצו. בתורה ובמצוות. 186. ואמרו רז"ל יפה וכו'. כלומר, אפילו לפי דעתו שיש לו פנאי ומתוך, היאך זה יכול להתנהג בעצלתיים ואיך יתן מנוחה לנפשו, שהרי כמה צריכים להחשיב ולייקר שעה אחת של תשובה ומעשים טובים, כמבואר במשנה (זה השער).
- 187. יפה שעה אחת. גדול ערכה אפילו של שעה אחת. 188. מכל חיי העולם הבא. שהוא לאחר מיתת האדם, שאז אין אפשרות עוד לתקן ולהתעלות או לרכוש אפילו זכות או מצוה אחת, אלא רק לקבל גמול על מעשיו בעולם הזה. 189. קורת רוח בעולם הבא. הנאה רוחנית שיש לאדם בעוה"ב.
- 190. מכל חיי העולם הזה. מכל חיי העונג שיש בעוה"ז. [והטעם, כי ההנאות

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

כד. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו
 הַשְּׁלוֹם (קהלת ט, ד) ¹⁹¹ בִּי מִי

עוה"ז" הוא, אם נקבץ אל תוך רגע אחת את כל שעות וגם רגעים של אושר ונחת שיש לאדם במשך כל ימי חייו, ונצטרף לזה את כל האושר והנחת שיש לכל חבריו ומיודעיו בכל ימי חייהם, וגם את זה נכניס אל אותה הרגע וניתן הכל לאדם אחד, האם אפשר לשער את מדריגת האושר אשר ירגיש האדם ההוא ברגע ההוא! אכן זאת ועוד אחרת, כי נצטרף אל תוך הרגע ההוא וניתן לאדם הזה את כל האושר והנחת שיש לאנשי כל העיר במשך כל ימי חייהם, ועוד יותר מזה כי נצטרף עוד את כל האושר של כל דרי העיירות שבכל המדינה ובכל מדינה ומדינה, היינו כל הטוב שבעולם במשך דור שלם, והכל נצטרף אל תוך רגע אחת וניתן לאדם אחד, מ"מ עדיין אין לזה "כל חיי העוה"ז". אבל "כל חיי העוה"ז" הוא, אם נצטרף את כל האושר שבכל הדורות מראשית הבריאה עד סוף כל הדורות, והכל ממש, כל טוב העוה"ז בלי שום יוצא מן הכלל, הכל ניתן לאדם אחד וברגע אחת ממש, א"כ הלא אין לך אושר גדול יותר על זה כלל, ואף על פי כן, קורת רוח בעוה"ב גדול הימנו.

וביאר מדרגת "קורת רוח", פירש אדמו"ר מורי חמי זצוק"ל שהוא כציוור סעודת שמחה גדולה בבית מלכים אשר יעבור עני ויריח את ריח הסעודה מידי עברו ברחוב מחוץ לבית, ויהנה מן הריח הטוב - זהו בבחינת קורת רוח. וכן גם בעוה"ב, אם אדם איננו זוכה לעוה"ב גופא, אלא שמרשים לו לעבור מבחוץ וליהנות רק מריח הטוב של העוה"ב המוכן לצדיקים, זהו פירוש מי שיש לו קורת רוח בעוה"ב, הוא השכר היותר קטן אשר אפשר להמצא, ועל כרחנו הוא עבור המצוה היותר קטנה אשר אין קטנה הימנה, ועל זה אמרו כי כל חיי עוה"ז וכל תענוגיו ואשריו הכלולים יחד מראשית הבריאה ועד סוף סופה עוד לא יגיעו אל קורת רוח כזה בעוה"ב ('מכתב מאלהיו' ח"א עמ' 4).

ביאורים

- שבעוה"ז הם לגוף לזמן קצר, שיש להם תכלית וסוף, אבל בעוה"ב הנשמה נהנית מזיו השכינה ואין לאותה הנאה תכלית וסוף (פירוש מרי"ד).
- 191. כי מי אשר יהובר אל כל החיים יש בטחון. כי כל עוד האדם חי [אפילו

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

אֲשֶׁר יַחְבֵּר אֶל כָּל-הַחַיִּים יֵשׁ בְּפִתְחוֹן
 192 כִּי-לְכַלֵּב חַי הוּא טוֹב מִן-הָאֲרִיָּה
 הַמֵּת. פְּרוּשׁ, שֶׁבַח חַי הָעוֹלָם הֵזָה
 לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה וּפְעֻלַת הַמְצוּזוֹת
 וְהַשְׁגַּת מַעְלֹת הַנִּפְשׁ, וְהוּא
 193 הַבְּפִתְחוֹן הַנִּמְצָא 194 לְאֲשֶׁר יַחְבֵּר
 אֶל הַחַיִּים. וּפְרוּשׁ "כִּי לְכַלֵּב חַי",
 (ח) כִּי הָאָדָם 195 הַפְּחוּת, בְּחַיִּיו, יוֹכֵל

יה. כי האדם הפחות
 בחייו יכול להוסיף
 מעלות בנפשו מה
 שלא יוכל לעשות מה
 החכם והצדיק המת.
 כתב בספר מרגליות
 הים (סנהדרין קט,
 ב): ומפי הגה"צ רבי
 ישכר דב מבעלז זצ"ל
 שמעתי בש"ק פ' קרח
 תרע"ג שפתח ואמר,
 כתיב בפרשת השבוע
 "ויאמר משה בזאת

תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי, אם כמות כל
 האדם מותו אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני, ואם בריאה
 יראה ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים
 שאולה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'". והנה אם אמנם הוכרח
 משה רבינו ע"ה לאחוז במשפט בכדי להוכיח כי לא מלבו, שזוהו יסוד כל
 התורה, ולכן היו צריכים למופת חותך שימותו בדרך בלתי טבעי כלל וכלל
 שלא ליתן מקום לספק עוד, אבל מדוע זה ביקש שירדו חיים שאולה, וכי
 חפץ משה רבינו ע"ה ח"ו לנקום בהם שסיבלו עוד יסורים טרם שתצא
 נפשם?! ואמר אבא זצ"ל (ה"ה הגה"ק רבי יהושע מבעלז) כי זהו לאשר הרעיא
 מהימנא ע"ה חס על כל נפש מישראל ולכן בראותו שהוא מוכרח לענוש

ביאורים

הוא רשע ונתחבר לרשעים כמ"ש 'אל כל החיים' אפילו לרשעים (רש"י).
 יש לו תקוה להשתפר ולשוב. 192. כי לכלב חי וגו'. שהרי גם הנחות
 ביותר כל עוד הוא חי יש לו מעלה ועדיפות ביחס למלך כשהוא מת.
 193. הכתוב הנמצא. התקוה לאדם להשיג אושר נצחי על ידי חיי העולם
 הזה. 194. לאשר יחבר אל החיים. כל זמן היותו בין החיים. 195. הפחות,
 בחייו. אף הפחות והשפל ביותר כל זמן שהוא חי.

אותם ביקש עליהם
 רחמים שיהיו עוד
 בחיים, כי אדם
 מישראל כל עוד
 נשמתו בו אפילו
 ברגע האחרונה עוד
 יוכל לשוב בתשובה.
 וסיים, שזוהו אשר
 מסרו לנו חז"ל
 בב"ב עד. דהווי חלפי
 אבולעי קרח ושמע
 דהווי אמרין "משה
 אמת ותורתו אמת",
 זהו מאלו שנתבצר
 להם מקום אחרי
 שהועילה להם תפלת
 משה רבינו ע"ה וטרם
 שירדו שאולה חזרו

לְהוֹסִיף מַעְלֹת בְּנַפְשׁוֹ מִה שֶׁלֹּא יוֹכֵל
 לַעֲשׂוֹת כֵּן הַחֵכֶם וְהַצְדִּיק הַמֵּת.
 196 וּבְמִקוֹם אַחֵר בָּזָה וְנִגְנָה הָעוֹלָם הֵזָה
 לְעִנְיַן הַשְׁגַּת תַּעֲנוּגָיו וּבְכוּדוֹ, וְאָמַר
 (שם א, ג) "197 מִה-יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל
 עֲמָלוֹ שְׂיַעֲמַל" 198 תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. עוֹד
 אָמַר (שם ד, ב) "199 וְשִׁבַּח אֲנִי אֶת-
 הַמֵּתִים שֶׁבְּקֶר מֵתוֹ מִן-הַחַיִּים אֲשֶׁר
 הִקְוָה חַיִּים 200 עֲדָנָה".

בה.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבִרְכָה
 באמת בתשובה. עת"ד. וזהו כעין דברי המאירי בטעם שמפקחין את הגל
 בשבת אפילו לצורך חיי שעה, כי באותה שעה מועטת יוכל עוד לחזור
 בתשובה.

ביאורים

196. ובמקום אחר וכו'. כלומר, מה ששיבח את העולם הזה הוא רק מפני
 שאפשר לעשות בו מצוות ולחזור בתשובה ולהשיג מעלות הנפש, ולא
 לשום מטרה אחרת, שהרי במקום אחר ביזה וגינה את העולם הזה אם
 משתמשים בו רק לענין השגת תענוג וכבוד. 197. מה יתרוך. איזה רווח.
 198. תחת השמש. הם עניני העולם הזה. [וברש"י: "תחת השמש - תמורת
 התורה שהיא קרויה אור, שנאמר (משלי ו, כג) 'ותורה אור', כל עמל שהוא
 מחליף בו את עסק התורה, מה שכר בו"]. 199. ושבח. ומעדיף, ומחשיב.
 200. עדנה. עדיין כאן בעולם הזה השפל והגשמי.

כִּי גָרַם לָהֶם אֲשֶׁר "יָמוּתוּ וְלֹא בַחֲקֵמָה", כִּי לֹא חָכְמוּ
 לְהִכִּין לְאַחֲרֵיתָם וּלְתַנּוֹן נַפְשָׁם וּלְהִכִּין צָדָה לְדַרְכָּם, כְּעֵינֵן
 שְׁפָתַיב (דברים לב, ט) "213 לֹא חָכְמוּ וַיִּשְׁכְּלוּ זֹאת יָבִינוּ
 לְאַחֲרֵיתָם".

כו. וְהִנֵּה נִחַתָּם הָעֵינֵן הַזֶּה כְּמֵאמֶר נִכְבֵּד אֲשֶׁר לְחַכְמֵי
 יִשְׂרָאֵל זְכוּרִים לְכָרְתָה. הִנֵּה הִלַּל עָלָיו הַשְּׁלוֹם
 אוֹמֵר, (אבות א, יד) "אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, וְכִשְׂאֲנִי לְעַצְמִי
 מָה אֲנִי, וְאִם לֹא עֲבָשׁוּ אִימָתִי".²¹⁴ בְּאוֹר הַדָּבָר, אִם
 הָאָדָם לֹא יַעֲזֹרר נַפְשׁוֹ - ²¹⁵מָה יִועִילוּהוּ הַמוֹסְרִים?
 כִּי אֶף-עַל-פִּי ²¹⁶שִׁנְכֵנְסִים בְּלִבּוֹ בְּיוֹם שְׁמֵעוֹ, יִשְׁכַּחַם
 הַיָּצָר ²¹⁷וַיַּעֲבִירָם מִלְּבָבוֹ, כְּעֵינֵן שְׁנֵאמָר (הושע ו, ד)

ביאורים

213. לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. אילו היתה להם חכמה היו מתבוננים להכין צידה לאחריתם. 214. ביאור הרב. מבאר והולך אמרה זו, ומתחיל לבאר "אם אין אני לי מי לי". 215. מה יועילוהו המוסרים. אל יחשוב האדם שהשינוי בנפשו יבוא מבחוץ, כי באמת דברי המוסר שמקבל מאחרים הם רק ההתעוררות הראשונה, ולאחר מכן צריך להעיר בעצמו את נפשו ולשנות דרכיו, שאם לא כן לא יועילוהו המוסרים ('שפתי חיים' מועדים א' עמ' ט). 216. שנכנסים בלבו כיום שמעו. שהם דברי מוסר נפלאים. 217. ויעבירם מלבו. כלא היו. וכתב רבינו בפירושו לאבות (א. יד) וז"ל: "אם לא אוכח עצמי במצוות, מי לי להוכיח ולזדוני, כי זרוז האחרים טוב הוא לפי שעה, אבל כשיעורר האדם את עצמו בכל יום ויום יוסיף לחשוב

"218 וְחִסְדְּכֶם כְּעֵינֵן-בְּקָר". וְנֵאמָר (משלי י, ב) "219 כְּסָף נִבְחָר
²²⁰לְשׁוֹן צַדִּיק ²²¹לֵב רָשָׁעִים כְּמַעַט". פִּירוּשׁ, מוֹסֵר הַצַּדִּיק
²²²זָךְ בְּלִי סִיג, וְלִשׁוֹנוֹ נִבְחָר, ²²⁴אֲכָל לֵב הָרָשָׁעִים
 הַשׁוֹמְעִים מוֹסְרוֹ - ²²⁵רַגַע אֶחָד הוּא, מְלִשׁוֹן (תהלים פא, טו)
²²⁶כְּמַעַט אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנִּיעַ", ²²⁷עֵינָיו, ²²⁸כְּרַגַע אוֹיְבֵיהֶם
 אֲכַנִּיעַ. ²²⁹וַיִּקְרָא "לֵב" - הַלֵּב הַנִּבְנוֹן וְהַמְתַּקֵּן, כְּמוֹ שְׁנֵאמָר
 (משלי טו, לב) "וַיִּשְׁמַע תוֹכַחַת ²³⁰קוֹנֵה-לֵב", (שם יז, טז)

ביאורים

מחשבות לעשות מלאכת ה' ואין שכחה לפניו כאשר לבו חפץ והוא דרך ישר לפני איש". ע"כ. 218. וחסדכם כענין בוקר. כל טובתכם וצדקתכם אינה כלום (רש"י). כענין בוקר - שאין מביא הגשם (מצו"ד). כי בחום השמש יפסק (רד"ק). וכמו כן, מבלי שמעורר האדם ומחזק את עצמו שוב ושוב - לא יועיל לו מאומה כל המוסר ששמע. 219. כסף נבחר. ככסף הנקי מפסולת. 220. לשון צדיק. שידוע להוכיח (רש"י). 221. לב רשעים כמעט. כלומר, בזמן ששומע המוסר אזי יש לו לב אבל כל זה נמשך רגע קט. 222. זך בלי סיג. נקי ללא פסולת. 223. ולשונו נבחר. היינו שיש לו לשון נבחר איך למסור הדברים בלשון ובסגנון שיתקבלו על לב שומעיהם (משיבת נפש). 224. אבל לב הרשעים וכו'. כלומר, הבעיה אינה נעוצה בדברי המוסר, אלא דוקא בליבם של הרשעים. 225. רגע אחד הוא. זהו פירושו של "כמעט". כלומר, הרשעים שומעים המוסר רק רגע קטן ותיכף נשכח המוסר מלבם. 226. כמעט אויביהם אכניע. בשעה מועטת הייתי מכניע אויביהם (רש"י). 227. עיניו. פירושו. 228. כרנע. כלומר, ברגע אחד, בזמן מועט. 229. ויקרא "לב" הלב הנבון והמתוקן. כלומר, מדאמר "לב רשעים" הרי שגם הרשעים יש להם לפעמים לב נבון ומתוקן, ובכל זאת כיון שזה לא נשאר אצלם תמיד נקראים בשם רשעים (זה השער). 230. קונה לב. "קנין הלב - הוא קנין המדות הנכבדות והבחירות הנבחרות. הנה, שיגיעו למעלה נישאה על ידי

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

231 לְקִנּוֹת חֲכָמָה וְלֵב ²³² אֵינִי. אֲכֵן

צְרִיךְ אָדָם בְּשִׂמְעוֹ הַמוֹסֵר ^(ב) לְעוֹרֵר

נַפְשׁוֹ וְלִשְׂוֹם הַדְּבָרִים עַל לְבוֹ, וְלִהְיֶה

כ. לעורר נפשו...
עד אשר תקבל נפשו
המוסר.
ברכות (ז) אמרו:
"טובה מרדות אחת

[לשון רדוי והכנעה שאדם שם על לבו מאליו" (רש"י)] בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות". כוונתם לומר, שהתעוררות המגיעה לאדם על ידי שהוא עורר את עצמו אליה פנימית היא ושורשית, והשפעתה גדולה יותר מהתעוררות חיצונית.

ידוע מה שחידש רבי ישראל מסלנט זצ"ל (מכתב ל' ד"ה השכל) בצורת לימוד המוסר, שצריך ללמוד "בלב הומה ובשפתים דולקות" באופן כזה שהלומד יגיע להתפעלות. לימוד בדרך זו - גדול כוחו לחדור אל תת-ההכרה, לחולל מהפכה בעומק האדם ולעשותו לאיש אחר. וז"ל: "ההתפעלות - יסודתה (פי' הבסיס שלה העיקרי) לפתוח טמטום הלב, לשפוך בה מִי תבונתו - את אשר נודע להאדם, אכן בקרבו לא באה (פי' הידיעות יבשות בלי שום חיות) וכו'. הידיעה ואדם היודעם - שני דברים המה, והידיעות המה רק צפונות בקרב האדם וכו'. זה משפט לקיחתם - על ידי תורת ההתפעלות, אשר זה דרכה וחיילה (פי' דרכה של ההתפעלות וכוחה להפוך את הידיעות לקנין באדם) להניח ברכה בקרב האדם, וגם אחר הסתלקותה (אחרי שההתפעלות פוסקת) לא תעלה בתוהו ותאבד, כי אם תשאיר אחריה איזה עוללות נספחים (פי' גרגרים דבוקים, דהיינו, שמוכרח להשאר רושם כל שהוא) אל האדם. והיה ברבות עסק ההתפעלות, כן גם העוללות יתרבו ויתחזקו להפיק מזג האדם לטוב (פי' להוציאו ממצבו הקודם ולשנותו לטוב) וכו'.

ביאורים

שמיעת התוכחת" (ביאור רבינו במשלי שם). ובאבות (ג, ז) כתב: "לב - זה והו הדעת". 231. לקנות חכמה ולב איני. "במקומות הרבה יקרא קנין המדות החמודות 'לב', כמו שכתוב (משלי טו, לב) 'ושומע תוכחת קונה לב'. וביאור הענין, למה יפור הכסיל הונו לקנות חכמה, ועוד לא קנה המדות ולא תקן דרכי לבבו לגרש מן גו המדות הרעות" (רבנו בביאורו למשלי). 232. איני. כי לב הרשע לב רע הוא ולא תנוח חכמה בלב רע (פתח השער).

זאת יעשה, ילמוד **בָּהֶם תְּמִיד**, ²³³ וְעֲלִיהֶם יוֹסִיף לְקַח,

מאמרי חכמינו ז"ל המדברים מכשרון המידות וחיי הנצחי, ויחזור עליהם כמה פעמים להתפעל בשעתם".

כמו כן מצאנו בספר 'מסילת ישרים' (פ"ה), שהרושם הנשאר באדם הוא מחמת ההתפעלות: "מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלימודים, אינו צריך שיתייסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאותיו בלי זה מכוח הרהורי תשובה שיוולדו בלבבו, על ידי מה שיקרא או שישמע מן המוסרים והתוכחות". ה"משך חכמה" (שמות יב, כא) מאיר בדרך זו מאמר תמוה ונפלא בפרק ערבי פסחים (ק"ב, ב): "אמר רב: ניהא דתורא (גערה להבריח השור מעליו או כדי שיעשה מלאכה. רשב"ם) 'הן הן', ניהוא דאריה 'זה זה', ניהוא דגמלא 'דא דא', ניהוא דארבא (כדי למושכה בחבל ולהוליכה לנהר. שם) 'הילני הייא הילא והילוק הוליא" (כלומר, בקולות אלו מזרזים את האנשים העובדים בספינה להשיטה בנהר). מבואר, שבעלי-חיים מתעוררים על ידי קול אחד פשוט הנשנה כמה פעמים, ואילו האדם מתעורר על ידי קולות משונים. על פי יסוד זה הוא ממשיך, שכדי לשבר את כח התאוה (שהוא כח בהמי), יפה להתעורר במאמר אחד או ברעיון מוסרי אחד שחוזר עליו בהתלהבות כמה פעמים [כאשר מתאוה אדם לדבר איסור, יאמר בהתלהבות הרבה פעמים מאמר מחריד כמו 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"]; ואילו ליישר את הידיעות ולהשיב לעצמו על ספיקות וקושיות באמונה המתעוררים בלבו וכדומה (שהוא ענין השייך רק לבני אדם ולא לבעלי חיים), יחשוב ויתחכם בסענות ורעיונות שונים. רק כך תתעורר האמת החקוקה בשכל הישראלי ויזכה להוציאה לאור.

אחד הדברים הגורמים במיוחד להתפעלות, הוא החזרה המרובה על המשפטים הנלמדים, כדברי הגר"ס זצ"ל ('אור ישראל' סימן ל' ד"ה היוצא): "הפתח וההתחלה הוא ההרגש, שיהיה האדם לומד מאמרי חז"ל ומוסרי החכמים, לחזור עליהם כמה וכמה פעמים, עד אשר יתפעל וירגיש בנפשו חסרונו, וזוהו יבוא למדריגה הב' היא כבישת היצר".

ביאורים

233. ועליהם יוסיף לקח. יוסיף לימוד מעצמו על הדברים ששמע.

²³⁴ ומלבו יוציא מלין, ויתבודד ²³⁵ בחדרי-רוחו, ²³⁶ וישוב והפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לכה, ²³⁷ ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר ועד אשר ²³⁸ תטהר.

"וּבְשֵׂאֵנִי לְעֲצָמֵי מָה אֲנִי", גם בשאני ²³⁹ לי להשתדל לתקן נפשי בכל כחי, ואני הוגה בחכמה בכל עת - ²⁴⁰ מה אני, כי השגת האדם ²⁴¹ קצרה ודלה, ²⁴² ועם הטרח והתקון ²⁴³ ישיג מעט מן המעלות, ²⁴⁴ ראה

ביאורים

234. ומלבו יוציא מלין. ומעצמו יוציא דברים (מלשון הכתוב איוב ה, י). פירוש, שיחדש ויסיף על דברי המוסר ששמע ע"י שיתבונן בהם. 235. בחדרי רוחו. בפנימיות מחשבתו. 236. וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו. (מלשון הכתוב באיכה ג, ג) כלומר, יוכיח את עצמו. או הכוונה, שאת התוכחת והביקורת שיש לו על אנשים שונים ועל מעשים לא טובים - יראה להסב אותה על עצמו ועל מעשיו (הרוצה בתשובה). 237. ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה. התוכחה שמוכיח את עצמו והתבוננותו בדברי המוסר תהיה בכל יום ובכל רגע. כלומר, תמיד ללא הפסק. 238. תטהר. נפשו. 239. לי להשתדל. משתדל לעצמי. [אף כשיוכיחני אחרים ואוכיח אני את עצמי" (ביאור רבינו באבות שם)] 240. מה אני. מלשון "ונחננו מה". [וז"ל רבינו בביאורו לאבות שם: "מה אני" - עדיין לא אוכל להשיג אלא אחת מני אלף ממה שאני חייב לעשות".] א"כ אם לא אשתדל כלל הלא לא אשיג מאומה. 241. קצרה ודלה. קצרה בכמות ודלה באיכות (הרוצה בתשובה). 242. ועם הטורח. וגם עם כל הטורח. 243. ישיג מעט. ישיג רק מעט. 244. ראה גם ראה וכו'. כלומר מזה תווכח שאם לא אשתדל ואטרח בעצמי לתקן

גם ראה מי אנכי ומי חיי בשאין אני לעצמי להשתדל ולטרח לתקן נפשי. והמשל בזה מן השדה שהיא ²⁴⁵ זבורית, כי עם רב הטרח בתקונה ועם רב עבודה תוציא זרע מעט, ואם לא יטרחו בתקונה - לא תצמיח ולא יעלה כה כל עשב, ²⁴⁶ אבל קוץ ודרדר תצמיח, רק השדה אשר היא ²⁴⁷ עדיה, גם כי לא יטרחו בעבודתה ימצא בזריעתה תועלת. ²⁴⁸ ואמר רבותינו זכרונם לברכה (אור"נ טז) בענין מה שכתוב (תהלים קג, יד) ²⁴⁹ "כי-הוא ידע יצרנו", משל למלך שנתן שדה לעבדיו והזהירם לעבדה ולשמרה

ביאורים

נפשי - לא אשיג מאומה. 245. זיבורית. קרקע גרועה. 246. אבל קוץ ודרדר תצמיח. אלא עוד יצמחו בה קוצים וצמחים דוקרניים. כמו כן אדם שלא ישתדל כלל לתקן עצמו בכל כחו, אזי לא די שלא ישיג שום מעלה אלא עוד יקנה בנפשו הנהגות ומידות רעות. 247. עידיה. קרקע משובחת. 248. ואמר רבותינו. בא בזה לחזק את העובד שאל יאמר א"כ לריק יגעתי. 249. כי הוא ידע יצרנו. כי ה' יודע ומכיר את יצרנו הרע ואת כוחו הגדול וכמה מתאמץ להכשילנו בחטא. ויש מפרשים על המשך הכתוב "זכור כי עפר אנחנו", כלומר, כי הוא ידע שנוצרנו מעפר וא"א להפרד מכל וכל מתאוות הגוף (מצו"ד) [יצרנו' - מלשון יצירה ובריאה, והכוונה שה' יודע שיוצרנו הוא יסוד העפר שממנה נוצרה גם הבהמה, והוא מקור התאוות שבהם ידמה האדם לבהמה, ולכן מבקשים אנו שיחוס עלינו (ע"פ רד"ק)]. כי הוא ידע יצרנו' שגורם לנו לחטוא, ועוד, 'זכור כי עפר אנחנו', שאפילו המצוות שאנו עושים אין אנו עושים בשלימות, משום שאנחנו עפר ואין בכח החמרי לעשות המצוה כראוי" (חידושי הגר"א ברכות יז:). כלומר, ואנו בגדר אנוסים כיון שעשינו כל אשר ביכולתנו, ועל דרך המשל שהביא רבינו.

שערי

שער שני

תשובה

וְלֹהֲבִיא לֹא²⁵⁰ מִמְּנֶה שְׁלֹשִׁים²⁵¹ כּוֹר בְּכָל שָׁנָה, וְהֵם מְרַחֵוּ בָּהּ וְעֶבְדֵי אוֹתָהּ הֵיטֵב וְהִבִּיאוּ מִמְּנֶה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ חֲמֹשֶׁה כּוֹרִים. אָמַר לָהֶם מַה זֹאת עֲשִׂיתֶם? אָמְרוּ לוֹ, אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ! שְׂדֵה שְׁנַתֶּת לָנוּ²⁵² זְבוֹרִית הִיא, וְאֲנַחְנוּ כָּל כַּחֲנוּ עֶבְדֵינוּ אוֹתָהּ,²⁵³ וְעַם כָּל הַטָּרַח לֹא עָשִׂת אֶת הַתְּבוּאָה יוֹתֵר מִזֶּה הַשְּׁעוֹר.²⁵⁴

וְאֵם²⁵⁵ לֹא עֲכָשׁוּ אִמְתִּי, אֵין רְאוּי לִי לְאַחֵר

ביאורים

250. ממנה. מגידוליה. 251. כור. מדת נפח ליבש (תבואה וכדומה) השוה לשלושים סאה [ס'אה' היא אחת ממדות היבש והלח שהיו נהוגות בימי קדם. כיום - 14.4 ליטר]. 252. זיבורית היא. משל לגוף החומרי שהיצר הרע שרוי בתוכו (בנין יהושע). 253. ועם כל הטורח. שטרחנו בשדה ועיבדנו אותה היטב. 254. יותר מזה השיעור. "כך אומרים לפני הקב"ה, יצר שנתת לנו מנעורינו רע הוא, שנאמר (בראשית ת, כא) 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו', ואפילו כשאדם טורח הרבה לעשות הישר בעיני ה', אין אדם יכול להשיג אלא דבר מועט ממה שחייב לעשות, וזה שנאמר (תהלים קג, יד) 'כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו'. שאם לא מפני יצר הרע ששולט הרבה באדם, אפילו בלא שיטרח ויחזר אחר המצוות היה עושה הרבה מהם, כמו שדה עידית אפילו אם לא יטריחו בעבודת אדמתו יצא ממנו שום דבר, אבל עתה שידוע שאפילו אם יטרח הרבה לא ישיג אך מעוט מהרבה, מפני יצר הרע שמקלקל את גופו, כל שכן אם לא יטרח תשאר נפשו ריקה מן המצוות, כמו שדה זיבורית אם לא יטריחו בו ויובלנו ויחרשנו לא יצא ממנו שום דבר" (לשון רבינו בפירושו לאבות שם). 255. ואם לא עכשיו אימתי. מכאן עד סוף השער חוזר לענין הקודם [וזהו השייך לעניננו] - זכרון היום האחרון.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

כא. שמה לא תפנה. כתב בספר 'אור יהל' (ח"ג לפסח): ביציאת מצרים למדנו יסוד ועיקר לדעת כמה יקר הוא רגע בחיי אדם. שהרי כל עיקר מצות אכילת המצה לחם עוני הוא - 'כי בחפזון יצאת ממצרים', ולא הספיק בצקם להחמיץ. וכל כך למה? ידוע שבני ישראל היו אז במ"ט שערי טומאה, ואילו היו נשארים במצרים עוד כמה רגעים בכדי שיחמיץ בצקם - היו נשקעים ח"ו בשער החמישים, ושוב לא היו

²⁵⁶ יום או יומים השתדלתי בתקון נפשי²⁵⁷ ובקביעות עתים לתורה, ²⁵⁸ כי אם אמר ²⁵⁹ אקנה לעת הפנאי ועד היות בידי ²⁶⁰ כסף די ספוקי, הנה מרדות העולם ²⁶¹ אינן פוסקות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ב, ד) אל תאמר ²⁶² לכשאפנה אשנה, ²⁶³ שמה לא תפנה.

ביאורים

256. יום או יומיים. אפילו יום אחד נקרא איחור. 257. ובקביעות עתים לתורה. "קבעת" הוא מלשון הכתוב (משלי כב, כג): "וקבע את קובעיהם נפש", כי שואלים אותו אם גזל עת מעתותיו אף שלא היה לו פנאי ביותר ללמוד תורה (דברי אליהו להגרי"א זצ"ל על מס' שבת לא). 258. כי אם אומר וכו'. רבינו מונה כאן תשע סיבות מדוע לא ידחה האדם תיקון נפשו. 259. אקנה לעת הפנאי. היצר בא על האדם בשתי טענות: הראשונה - אחרי שצריך לקבוע זמנים להתבוננות בכדי לתקן הנפש, א"כ יותר טוב להמתין לעת הפנאי שאז יהיה יותר במנוחת הנפש (זה השער). 260. כסף די ספוקי. ולא תסריד אותי טרדת הפרנסה. וזו טענה שניה. 261. אינן פוסקות. ויתכן שלא אתפנה לעולם, וממילא מוכרח אני להבליג על כל הטרדות. וזוהי תשובה לטענה הראשונה. 262. לכשאפנה אשנה. כשאתפנה מעסקי וטרדותי אשב ואלמד תורה. 263. שמה לא תפנה. לעולם, ונמצאת בטל מדברי תורה כל ימי חיך. "ואפילו אם יפנה, היום ההוא חלף עבר ובטל אותו ממלאכת ה', ולא יוכל לשלמו כל ימיו. כי כל הימים אשר הוא חי

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

כו. וְהַשְׁנִיתָ, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יֵאָסֶף וְיִכְנַס - ²⁶⁵עוֹד יִכְסֹף לְאֶסְף, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָה (קה"ר א, יג) (ג) אֵין אָדָם יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וְחָצִי תְאוּתוֹ בִּידוֹ, יֵשׁ בִּידוֹ מָנָה - מִתְאוּהָ לְעִשׂוֹתוֹ מְאֵתִים,

יכולים לצאת לעולם. א"כ כל הצלחת יציאתנו ממצרים וכל קיומנו בעולם היו אותם הרגעים המעטים שהקדים הקב"ה והוציאנו משם בחפזון, והרי יצאנו מאפילה של מ"ט שערי טומאה

לאור גדול של מ"ט שערי קדושה עד לקבלת התורה. והרי עד כמה יכול אדם להחיות את נפשו ולהיטיב לעצמו נצח, אם יקדים אף ברגע אחת לשוב אל קונו, כי מי יודע מה יולד ברגע אח"כ, ואולי ח"ו יהיה נשקע שלא יוכל לצאת עוד ח"ו. ועפ"י למדנו עוד במה שאמרו חז"ל 'אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה', אינו לכשאפנה למחר ושמא לא תפנה למחר, אלא לתאמר לכשאפנה בעוד רגע אשנה, אלא ברגע זה שאתה מוצא ומצוי לך חטוף ושנה פרקך, שמא לא תפנה אם תאחר הרגע, וזהו כ' בחפזון יצאת ממצרים'. עכ"ד.

כז. אֵין אָדָם יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וְחָצִי תְאוּתוֹ בִּידוֹ, יֵשׁ בִּידוֹ מְנָה מִתְאוּהָ לְעִשׂוֹתוֹ מְאֵתִים. ידוע מה שהקשו המפרשים הרי חצי תאוותו יש בידו אם יש לו מנה ומתאוה למאתיים? ועוד קשה, שהרי גם ברוחניות מצינו כן, כמו שאמרו במסכת אבות (ד, ב) "מצוה גוררת מצוה" ופירש רבינו עובדיה מברטנורא "כך מנהגו של עולם, העושה מצוה אחת נוח לו לעשות אחרות", וכן בתלמוד תורה איתא במדרש רבה (פר' ויחי צג, ז) על הפסוק "וידגו לרוב

ביאורים

על האדמה חייב הוא לתקן עצמו ולעסוק במצוות, ואין לו רשות ליטב ממלאכתו, ואפילו שעה אחת" (רבינו בביאור לאבות שם). ²⁶⁴ והשנית. סיבה שניה שלא ידחה תיקון נפשו. וזוהי תשובה לטענה השניה שדוחה תיקון נפשו עד שיהיה לו כסף די סיפוקו. ²⁶⁵ עוֹד יִכְסֹף לְאֶסְף. יותר התרבה תאוותו וישתוקק לאסוף עוד.

בקרב הארץ" - "מה" **הַשְׁנִיתָ יְהוָה מְאֵתִים - מִתְאוּהָ לְעִשׂוֹתָם** דגים הללו גדלים במים, כיון שירדת טיפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן, כך הן ישראל גדלין במים בתורה, כיון שהם שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהן". ואעפ"כ לא מצינו בחז"ל לשון שאין אדם יוצא וחצי תורתו ומצוותיו בידו, והרי השוו תאות התורה לתאות הממון כמ"ש (משלי ב, ד) "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה" וכו'.

וביאר הענין על פי מה שאמרו בגמרא (חולין קלט, ב) "המן מן התורה מנין שנאמר המן העץ". וביאר הגאון רבי אהרן קוטלר וצ"ל שכוונת חז"ל ליישב היאך יתכן שמצד אחד "ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך" (אסתר ה, יא) ומצד שני "וכל זה איננו שווה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (שם שם, יג), איך אדם אשר נמצא בשיא גדולתו מוכן לאבד את הכל ואין שווה לו כלום בגלל שחסר לו משהו אחד? ע"ז אמרו חז"ל "המן מן התורה מנין", דהיינו מעשה המן (כפירוש רש"י), שנאמר "המן העץ אשר צויתוך לבלתי אכל ממנו אכלת". הקב"ה אמר לאדם הראשון "מכל עץ הגן אכול תאכל", כל העולם כולו היה לרשותו של אדם הראשון ואפילו מלאכי השרת היו צולין לו בשר ומוזגין לו יין כדאייתא בסנהדרין (נט:). ואעפ"כ כלום לא היה שווה לו ואיבד את עולמו בשל עץ אחד שמנעו ממנו. כמו כן המן, הגם שגידלו המלך מעל כל השרים, ועל אף כבוד עשור ורוב בניו, מ"מ כיון שיהודי אחד היושב בשער המלך לא משתחוה לו - הכל אינו שווה בעיניו. ובזה נבין את החילוק מדוע בגשמיות אפילו חצי תאוותו אין לו, משא"כ ברוחניות אדרבה ואדרבה מתמלא בסיפוקו. כי בגשמיות אין סיפוק מעצם הדבר עצמו, וכל התאוה היא לכפול עוד ועוד, וכל זמן שלא השיג עוד ועוד אין שווה לו אפילו מה שיש בידו כבר. אולם ברוחניות - ההנאה האמיתית היא מכל טיפה וטיפה כדגים שבים, וההנאה היא ממה שיש לו עתה, אלא שזה גורם לו להתאוות לעוד, אבל תאוה זו אינה ממועטת את ההנאה הקיימת, וא"כ כשיש לו סיפוק ממה שיש לו עתה נשאר לו החצי שבידו (עפ"י שערי מאור).

שערי

שער שני

תשובה

עיונים

ארבע מאות. וכן כתוב (קהלת ה, ט)
"אהב כסף לא-ישבע כסף".

כת. השלישית, הזמן מתמעט
והמלאכה מרבה, ²⁶⁶מלאכת
התורה ונתקון הנפש והשגת
המעלות, כמו ²⁶⁸האהבה והיראה
והדבקות, כמו שאמרו זכרונם לברכה
(אבות ב, טו) ²⁶⁹(כז) היום קצר והמלאכה
מרבה.

מדוד זהובים מכאן ועד למחר וכל מה שתמדוד יהיה שלך, איך יישן? והלא
באותה שעה יפסיד כמה! כך אמר משה, איך אישן? כמה מרגליות מדברי
תורה אפסיד! על אחת כמה וכמה אנו כל ניתן שינה לעינינו לעפעפנינו
תנומה.

וכתב ה'חפץ חיים' (שם עולם ח"א פי"ב): "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני
ים", דהיינו אם באנו לכתוב כל הענינים הצפונים בה, לא יספיק אורך הארץ
על זה. והיה לו לכתוב "ארוכה מארץ ורחבה מני ים", ואיתא בספרים

ביאורים

כג. היום קצר והמלאכה מרובה. כתב רבינו בביאורו לאבות שם: היום קצר - אלו ימותיו של אדם שהם קצרים כנגד מלאכת התורה שהיא מרובה, שנאמר (איוב יא, ט), "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", ואין יורד לסוף. וזהו שאמרו (שמו"ר פמ"ז, ז) שכל ארבעים יום שעמד משה בהר סיני לא ישן, ומשלו זה למלך שאמר לעבדו לך מדוד זהובים מכאן ועד למחר וכל מה שתמדוד יהיה שלך, איך יישן? והלא באותה שעה יפסיד כמה! כך אמר משה, איך אישן? כמה מרגליות מדברי תורה אפסיד! על אחת כמה וכמה אנו כל ניתן שינה לעינינו לעפעפנינו תנומה. וכתב ה'חפץ חיים' (שם עולם ח"א פי"ב): "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", דהיינו אם באנו לכתוב כל הענינים הצפונים בה, לא יספיק אורך הארץ על זה. והיה לו לכתוב "ארוכה מארץ ורחבה מני ים", ואיתא בספרים

266. מלאכת התורה. לימוד התורה וקיום המצוות. 267. ותקון הנפש. תיקון המדות (משיבת נפש). או הכוונה, העמידה בנסיגות (הרוצה בתשובה). 268. האהבה והיראה והדבקות. שכולן מצוות עשה, כמו שכתב רבינו להלן שער ג' אות י"ז. 269. היום קצר והמלאכה מרובה. ראה לעיל אות כ"ב בדברי רבינו ובביאורים שם.

עיונים

שערי

שער שני

תשובה

כמ. הרביעית, כאשר יאחר תקון
נפשו ²⁷⁰יקרהו עון ²⁷¹ויכשל
בעברות תמיד.

ל. החמישית, כאחר תקון הנפש
תיצר הולך ומתגבר, ויקשיח
הלב, ויקשה עליו לתקן נפשו
אחרי כן, כמו שכתוב (משלי כד, לא)
"²⁷²והנה עלה בלוי קמשינים" וגו'.
²⁷³ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
(ע"ז יו, א) ²⁷⁴כאשר ייצר קשור
חקר, ואפילו המדה שימדדו בה גם כן ארוכה מארץ.

ביאורים

270. יקרהו עוון. כי עבירה גוררת עבירה. 271. ויכשל בעבירות תמיד. כיון שלא תיקן נפשו, והמידות הם יסוד כל התורה כולה כמו שכתב באבן שלמה (פ"א סעי' א'). 272. והנה עלה וגו'. על כל השדה עלו קוצים וקשה לזרעה, בגלל עצלותו שלא חרש כראוי. וכן כאן בגלל עצלותו נתגבר היצר עליו, ויקשה עליו לשוב אחרי כן. 273. ואמרו רבותינו. "כוונת רבינו להא דאמרו ע"ז י"ז ע"א: כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא ע"ש והבן. מאחי הגאון אי"ש שליט"א" (לשון "אור חדש" על שע"ת מהגה"צ רבי משה קרליץ זצ"ל אחיו של מרן ה"חזון איש" זצ"ל). 274. כאשר ייצר קשור בעבירה. כאשר יצרו של אדם דבוק ומחובר ביותר בעבירה. (דברי הגמרא שם מתייחסים לענין זנות - גילוי עריות, אמנם לדעת רבינו הדבר נכון גם

בעברה²⁷⁵ ידמה כענין המינות²⁷⁶ ולא תשיג ידו לטהרתו.²⁷⁷ ואמרו במוסרים,²⁷⁸ ההרגל על כל דבר שלטון.²⁷⁹

לא. הששית, אולי לא²⁸⁰ ימשכו ימיו וימות טרם ישלים²⁸¹ חק התשובה, על בן הזהיר שלמה עליו השלום (קהלת ט, ח) "בכל-עת יהיו בגדיך לבנים".

ביאורים

לגבי שאר עבירות). 275. ידמה כענין המינות. דומה הוא בזה לאדם שדבוק בעבירה של מינות שקשה לו מאד להפרד ממנה, כמו שאמרו (ע"ז יז.) "כל הפורש ממינות מיית", וכן לענין זנות ושאר עבירות. 276. ולא תשיג ידו לטהרתו. לא יוכל להטהר ממנה, ואף אם יחזור בתשובה עליה, קרוב הדבר שימשך אחריה שוב ויחזור לסורו, שכן כח משיכתה גדול ביותר. 277. ואמרו במוסרים. בספר "מוסרי הפילוסופים" ואינו מדברי חז"ל (אור חדש). או כוונתו, כפי שלימדו בעלי המוסר. [במשלי כב, ו, כתב רבינו בביאורו עה"פ גס כי יזקין לא יסור ממנה" - "כאשר אמרו ז"ל ההרגל על כל דבר שלטון"]. 278. ההרגל על כל דבר שלטון. דבר שהורגל בו האדם, בין לטוב ובין לרע, הרי דבר זה שולט עליו. ומכיון שהורגל בעבירות, וההרגל שליט עליו, איך יוכל לשוב מחטאיו. 279. שלטון. חז"ל מסילת ישירים' (פ"ט): "ומי שמרגיל עצמו למנהגות האלה, איננו אדון בעצמו לעשות היפך זה כשירצה, כי כבר נאסר רצונו במאסר ההרגל הנעשה טבע שני". 'שלטון' - היינו יותר מטבע, שמשתלט עליו באופן שמתגבר (מאור השער). 280. ימשכו. יאריכו. 281. חוק התשובה. חובת תשובתו, "כי צריכה למדרגות רבות" (לשון רבינו לעיל שער א' אות כ'). ור"ל, שלא יזכה לעשות תשובה שלמה. 282. בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ראה לעיל אות ט"ו בדברי רבינו ובביאורים שם.

לב. השביעית,²⁸³ בהתאחרו מן התשובה יהיו עונותיו ישנים,²⁸⁴ וישבח יגונם,²⁸⁵ ולא ידאג להם כאשר בתחלה.

לג. השמינית,²⁸⁶ כבואו בימים ויחלש²⁸⁷ כח היצר, לא יקבל²⁸⁸ שכר על התשובה²⁸⁹ כאשר בתקון לבבו בימי בחורותיו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ע"ז יט, א) "אשרי-איש ירא את-יו" (תהלים קיב, א) - ²⁹⁰ בעודו איש.

ביאורים

283. בהתאחרו מן התשובה. עיין לעיל שער א' אות ד' שהאריך רבינו ברעת המתאחר מן התשובה, וכאן הוסיף עוד שני טעמים שלא כתב שם. 284. וישבח יגונם. ישבח הצער שהיה לו עליהם סמוך לעשייתן. או הכוונה, מכיון שהיגון הוא מעיקרי התשובה (ראה לעיל שער א' אות י"ב), אם נתאחר מלשוב - לא יוכל להצטער עליהם כדבעי, שהזמן מקהה את רגש הצער על העבירה. 285. ולא ידאג להם כאשר בתחילה. לא ידאג על ענשם כמו שהיה דואג אם היה עושה תשובה מיד בתחילה [וכן לא ידאג פן לא השלים חק התשובה ופן יתגבר יצרו עליו, כמ"ש רבינו לעיל שער א' אות ט"ז וי"ז]. או הכוונה, לא ידאג עליהם כמו שדאג בתחילה סמוך לעשייתן. ומכיון שחסר לו היגון והדאגה שהם מעיקרי התשובה - אין תשובתו שלימה. 286. כבואו בימים. בהגיעו לימי הזקנה. 287. כח היצר. הבא מחמת חומו הטבעי (זה השער). 288. שכר על התשובה. טהרת הנפש וקרבתה לאלוקים (הרוצה בתשובה). השכר הוא הוכחה על שלימות התשובה (מאור השער). 289. כאשר בתקון לבבו בימי בחורותיו. כמו אם היה מתקן לבבו כשהוא בכח גופו ויצרו עודנו בתוקפו, וכמו שאמרו (אבות ה, כג) 'לפום צערא אגרא'. 290. בעודו איש. כשהוא בחור בכוחו... קודם ימי הזקנה (רש"י).

שערי

שער שני

תשובה

291 וְאָמְרוּ (מנהררין כב, א) בְּאִשֶּׁר לֹא תִמְצָא יָד הַגִּבּוֹב לְגִבּוֹ, יַחֲזִיק נַפְשׁוֹ בְּאִישׁ שְׁלוֹם.

לד. הַתְּשִׁיעִית, בִּימֵי הַזְקֵנָה, 292 בְּהַעֲדָר כַּח הַתְּרַגְּשׁוֹת, 293 אֵינְנוּ עוֹצֵר כַּח 294 לְחַדֵּשׁ מְסֻלוֹת בְּלִבְבוֹ וְלַעֲרֹךְ מַחֲשָׁבוֹת לְהִלָּחֵם 296 בְּהֵן 297 בְּיִצְרוֹ, וְלַהֲשִׁיגַת הַמַּעֲלֹת, וְלַמְרִיחַ וְלַעֲמֹל בַּתּוֹרָה 298 וּבַפְּעֻלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב, א) "וְזָכַר אֶת בּוֹרְאָהּ בִּימֵי בְּחֹרְתֵיהָ 299 עַד אִשֶּׁר

ביאורים

"רוצה לומר, כי תשובת האדם המעולה, בימי בחורותיו, כשעוד כוחו עליו ויתגבר על יצרו" (לשון רבינו לעיל שער א' אות ט'). 291. ואמרו כאשר זכו. ז"ל הגמרא במסכת סנהדרין (כב.): "חסריה לגנבא - נפשיה לשלמא נקט". ופירש רש"י: "כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום (ממי) לגנוב, מחזיק (את) עצמו בענוה כאיש שלום". וכוונת רבינו בזה להוסיף, שהזקן השב בתשובה - יתכן שאין תשובתו אמיתית ורק שאין בכוחו כבר לחטוא. 292. בהעדר כח ההרגשות. באשר הולך וחסר כח ההרגשים וההתלהבות (בהתאם להחלשות כחות הגוף). 293. איננו עוצר כח. אין בכוחו. 294. לחדש מסילות בלבבו. לסלול דרכים חדשות בלבבו. 295. ולערוך מחשבות זכו'. לסדר את מחשבותיו - להתבונן ביראת השם ולחפש בכל יום עצות ותחבולות חדשות איך להלחם ביצרו. 296. בהן. בעזרת מחשבותיו. 297. ביצרו. ואף שתאוות הגוף נחלשו בימי הזקנה, מ"מ תאוות אחרות כגון חמדת הממון והכבוד מתחזקות, וצריך מטילות חדשות להתחזק נגדם גם בימי הזקנה (משיבת נפש). ועוד, שגם הכח לעמוד נגד היצר פוחת והולך. 298. ובפעולות. בקיום המצוות ומעשים טובים. 299. עד אשר לא יבואו. קודם שיבואו.

שערי

שער שני

תשובה

לֹא-יָבֹאוּ 300 יְמֵי הַרְעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֵּאמַר 301 אֵין- לִי כְּהֵם חֲפִיץ". עַל כֵּן רָאוּי לְאָדָם 302 לְהַחִישׁ מִפְּלֹט לְנַפְשׁוֹ, כְּעֵנֶן שֶׁאֵמֵר דָּוָד עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים קיט, ט) 303 "חֲשֵׁתִי 304 וְלֹא הִתְמַהֲמַתִּי לְשָׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ".

ביאורים

300. ימי הרעה. אלו ימי הזקנה (שבת קנא:). 301. אין לי כהם חפץ. אין לי בהם תְּאֻנָּה שום תענוג בחיי העולם הזה, כי אז לא תִּתְקַשֵּׁב לך לצדקה כל כך אם תחדל בהם מחטוא (לשון הספורנו). 302. להחיש מפלט לנפשו. למהר למצוא הצלה לנפשו. 303. חשתי. מיהרתי בכל כוחי בימי בחורותי. 304. ולא התמהמהתי. אפילו לרגע קט. כלומר, לא חכיתי על ימי זקנותי.

לימוד המזוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות **חלק מסדר יומם של רבים.**

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תת"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת **לימוד המוסר היומי!**

הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ - 10 דקות!

ארחות יושר

ארחות צדיקים

מסילת ישראל

שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

עלוני המועדים

פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים

פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ס העולמי

קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים

ספר "ארחות יושר"

ספר "ארחות צדיקים"

ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות יושר"** למרן **"ארחות צדיקים"**, ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החברות החודשיות. עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

